

Britanski monarh kao pogavar države i poglavar anglikanske crkve

Vajcenfeld, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:533990>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet u Zagrebu

Katedra za teoriju prava

Katarina Vajcenfeld

**BRITANSKI MONARH KAO POGLAVAR DRŽAVE I POGLAVAR
ANGLIKANSKE CRKVE**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vanja-Ivan Savić

Zagreb, prosinac 2022.

Sadržaj

1.UVOD	1
2.RAZVOJ STALEŠKE KRALJEVINE	2
2.1.PRVO RAZDOBLJE: POLAGANJE TEMELJA STALEŠKOJ KRALJEVINI, 11.-13. STOLJEĆE.....	2
2.2.DRUGO RAZDOBLJE: POSTANAK I RAZVOJ STALEŠKE KRALJEVINE, 13.-15. STOLJEĆE.....	7
3.VAŽNOST I ULOGA SVEĆENSTVA U CRKVENOJ I SVJETOVNOJ VLASTI U SREDNJEM VIJEKU	9
4.ENGLESKI RASKOL I REFORMACIJA U ENGLESKOJ; NASTANAK ANGLIKANSKE CRKVE.....	10
5.POJAM DRŽAVNE CRKVE	17
6.PROMJENE U ODNOSIMA DRŽAVE I CRKVE KROZ POVIJEST DO SUVREMENOG DOBA	18
6.1.KLJUČNE PREKRETNICE U ODNOSIMA DRŽAVE I CRKVE U VELIKOJ BRITANIJI DO 20. STOLJEĆA.....	18
6.2.ODNOSI DRŽAVE I CRKVE U 19. I 20. STOLJEĆU	19
6.3.ODNOSI DRŽAVE I CRKVE U 21. STOLJEĆU I SUVREMENE TENDENCIJE	21
7.OPĆA SINODA ENGLESKE CRKVE.....	23
8.ODNOS S OSTALIM CRKVAMA ZEMALJA UJEDINJENOG KRALJEVSTVA .	24
9.PRAVNI STATUS CRKAVA I VJERSKIH ZAJEDNICA U VELIKOJ BRITANIJI	26
10.USTAVNI POLOŽAJ KRALJA U SUVREMENOJ PRAVNOJ I POLITIČKOJ TEORIJI I PRAKSI.....	28
10.1.KRALJEVSKI PREROGATIV	31

11. KRALJ I COMMONWEALTH	32
12.ZAKLJUČAK	35
13.LITERATURA	37

Canterburyjski biskup:

“Hoćete li činiti sve u svojoj moći da održite Božji zakon i istinski nauk evanđelja? Hoćete li činiti sve u svojoj moći da u Ujedinjenom Kraljevstvu održite zakonom određenu reformiranu protestanstsku religiju? Hoćete li održavati i nepovredivo čuvati doktrinu Anglikanske crkve i njezino bogoslužje, nauk i uređenje kao što je određeno engleskim zakonom? Hoćete li očuvati sva prava i privilegije biskupa i svećenstva Anglikanske crkve i crkava pod njihovom upravom kao što to zakon nalaže?”

Kralj:

“Obećavam da ću sve to činiti.”¹

¹ Torrance, David. The relationship between church and state in the United Kingdom. London: House of Commons Library, 2022., str. 9-10.

1.UVOD

Korijeni engleske povijesti sežu u rani srednji vijek, a možda i ranije, u vrijeme kad su istočne obale Britanskog otočja zaposjela germanska plemena s kontinenta. Ona su pretrpjela invaziju Vikinga i Normana, ali su uspjela sačuvati svoju anglosasku kulturu, razvila su zajedničke zakone i zajednički upravljački sustav utemeljen između saske samostalnosti “srodnika i prijatelja” i normanske tradicije središnje vlasti.

Engleska je bila nacija iskovana između čekića kraljevske vlasti i nakovnja narodnog pristanka, pristanka koji je redovito bio uskraćen, posebno od keltske polovice Britanskog otočja što je dovelo do brojnih sukoba, buna, velikaških ratova te vjerskih i političkih prevrata. Ti su prevrati doveli do utemeljenja ustavne monarhije podložne parlamentarnoj demokraciji koja se pokazala najstabilnijom u Europi.²

U ovom radu bavit ću se upravo tom osobitom stabilnošću personificiranom u osobi britanskog monarha koji već stoljećima postojano stoji na čelu svoje države i Crkve. Prezentirat ću povijesne činjenice nastanka Engleskog kraljevstva i Anglikanske crkve činom Henrikovog proglašenja vlastite supremacije i njegovog odvajanja od pape kao dotadašnjeg crkvenog poglavara te dinamični odnos države i Crkve kroz povijest pa sve do suvremenog doba, pa i odnos različitih crkava na teritoriju Velike Britanije i njihov položaj prema suverenu. Razmotrit ću i ulogu religije u suvremenom britanskom društvu i tendencije njezinog razvoja u budućnosti. Kako bi se spoznali i razumijeli razlozi sudjelovanja članova Crkve u svjetovnoj vlasti, točnije njihovo konstantno mjesto u Domu lordova, potrebno je bilo i objasniti položaj crkvenog plemstva u prošlosti i kako se ti razlozi odražavaju na sastav suvremenog britanskog parlamenta.

Naposlijetku, izložiti ću funkcije britanskog monarha danas, njegovu tradicijsku i ceremonijalnu važnost koja je u današnje vrijeme možda najočiglednija ali i političku, koja je, iako u odnosu na prošla vremena znatno smanjena, još uvijek prisutna, pogotovo pri izboru crkvenih poglavara i premijera i koja bi također mogla postati od primarne važnosti u nekoliko izloženih hipotetskih situacija

² Jenkins, Simon. Kratka povijest Engleske. Zagreb: Irma & Irma, 2019., str. 9-10.

2.RAZVOJ STALEŠKE KRALJEVINE

U razdoblju od jedanaestog do petnaestog stoljeća riječ “Engleska” nije više samo zemljopisni nego postaje i državno-pravni i politički pojam. Engleski povjesničari ovo razdoblje dijele na dva dijela: prvo razdoblje od početka jedanaestog do kraja trinaestog stoljeća i drugo, od kraja trinaestog do kraja petnaestog stoljeća. U tom dugom razdoblju, izmjenjuju se doba kada je kraljevska vlast najjača, kroz određene etape i apsolutistička i doba kada se kao protuteža kraljevskoj svemoći javljaju narodne skupštine i velikaši tražeći za sebe pravo udjela u vlasti. U tom su se razdoblju formiranja kraljevine iskopali temelji čvrste engleske vlasti uobličene u osobi kralja koja je postojana još i danas.

2.1.Prvo razdoblje: Polaganje temelja staleškoj kraljevini, 11.-13. stoljeće

U 11. stoljeću prostor Engleske naseljavaju germanska plemena Angli, Sasi i Juti i uz starosjeditelje Ibere i Kelte i čine većinu populacije. Stvaraju se patrijarhalne države s kraljevima, skupštinama i plemenskom vojskom. One se razlikuju po svojoj kulturi, jeziku, vjeri te političkim i pravnim značajkama. Ponekad neka od tih državica preuzima vrhovništvo nad ostalima. Potkraj 9. stoljeća kraljevina Wessex na čelu s kraljem Alfredom preuzima vrhovništvo i pod svoju vlast stavlja gotovo cijelu Englesku (čitav otok osim Škotske i Walesa) te se u 10. stoljeću prvi put pojavljuje naziv Kraljevina Engleska.

Normani osvajaju Englesku bitkom kod Hastingsa 13.10.1066. godine pobjedom nad engleskim kraljem Haroldom, a na njezino prijestolje zasjeđa Vilim I. Osvajač. Na kontinentu je visoka feudalna aristokracija oslabila kraljev položaj ojačavši pritom svoj. U Engleskoj, naprotiv, aristokracija, okupljena u narodnoj skupštini, onemogućavala je stvaranje monarhijske vladavine ali pri tome ni sama nije bila kadra vladati. Politički i vojnički Normandija je u svakom pogledu bila nadmoćnija. Njezin vojvoda nije se imao potrebe ni s kim natjecati. Kao zaštitnik mira, on se nametnuo puku, kao saveznik svećenstvu, kao suveren viteštvu i barunima koji su od njega dobili svoja lena.³

³ Pirenne, Henry. Povijest Europe, Split: Marjan tisak, 2005., str.166.

Nikad još nije osvajanje neke zemlje dovelo do potpunijeg prevrata političkih institucija i cijele državne organizacije kao što se to dogodilo ovdje. Državu je stvorila vladajuća normanska obitelj ali da bi dobro funkcionirala bile su joj potrebne neke institucije i administrativna podjela zbog ogromnog osvojenog područja. Unaprijeđen je i vojni sustav kako bi se uspješno suzbile pobune, posebno one danske. Valjalo je poboljšati i sudski sustav, ne samo stoga što bi to značilo jačanje kraljevog autoriteta, već i zato što je crkva tražila da se u društvu ostvaruju kršćanski ideali.⁴ Vilim je sazivao Veliko vijeće praktički samo da bi čulo njegove odluke ili ga savjetovalo. U njemu su bili biskupi, važniji opati i najveći zemljoposjednici. Ono je ustvari bilo kraljev feudalni sud i na njemu se moglo suditi magnatima koji bi se odmetnuli od kralja, a obično se u tim pitanjima uvažavao kraljev stav. Veliko vijeće zapravo je služilo kraljevoj kontroli nad magnatima.⁵ Stekavši kraljevstvo samo svojim mačem, zavladao svojim podanicima samo uz pomoć sile, kako je Vilim mogao pomišljati na to da održi vladavinski sustav koji bi narodnoj skupštini dopustio da vlada zajedno s kraljem? Za uspjeh je bilo neophodno potrebno da sve bude podvrgnuto kraljevskoj vlasti, a ona da bude tako snažna da je nitko ne bi mogao uzdrmati. Uređenje je, dakle, moralo biti monarhično, pa je zaista i bilo takvo. Tako je osnovana najsnažnija suverena vlast u Europi. Dok su drugi kraljevi dobivali svoju krunu, a nisu njome raspolagali, on je od samog početka bio vlasnik krune koju je stekao. U isto vrijeme bio je i vlasnik cijelog kraljevstva. Sva engleska zemlja, njegova je zemlja, on ima nad njom pravo kao senior nad svojim zemljoposjedom i u odnosu prema njemu svi su pojedini držaoci samo zakupci te zemlje. Vilim je strogo pazio da se vlast njegovih zemljoposjednika ne pobrka s bilo kakvim političkim pravom pa im nije dodjeljivao nikakvu sudbenu niti financijsku vlast. Tako je po jedinstvenom izuzetku kralj u Engleskoj posjedovao netaknutu vlast; on neće imati potrebu boriti se protiv svojih vazala da im preotme svoje prerogative.⁶

Nakon brojnih previranja u 11. stoljeću u kojima je Engleska trpjela danske napade, trpi i razne pretendente na prijestolje jer postoje razne teorije o nasljeđivanju i prenošenju krune. Za Vilima II. situacija ostaje slična kao i za vrijeme njegova oca, a zatim se položaj krune polako počinje mijenjati. 1100. godine na prijestolje stupa Henrik I. i izdaje Krunidbenu povelju koju ustavno-pravna znanost smatra prvim ustavnim aktom. Taj dokument je izdan kako bi potvrdio prava za koja je plemstvo smatralo da mu običajem pripadaju, u njoj stoji da ustvari plemstvo ima glavnu riječ kod nasljeđivanja krune i da je crkva, osim što je najjači

⁴ Goldsten, Ivo, Grgin, Borislav. Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku, Zagreb: Novi liber, 2006., str. 215.

⁵ Ibid, str. 224.

⁶ Pirenne, Henry. Op. cit, str. 167.-169.

feudalac, od presudne važnosti za državu te da biskupi kao vazali imaju veća prava nego svjetovni vazali.

Henrik je za nasljednicu odredio svoju kćer Matildu koja udanu za anžuskog grofa Plantageneta. Takva njegova odluka bila je sporna iz više razloga; prvo zbog upitne valjanosti njegovog poimanja načela nasljeđivanja, a kao drugo upitne mogućnosti da ženska osoba naslijedi krunu. Dvadeset godina bezvlasti proteklo je u osporavanju Matildinog prava na prijestolje, da bi napokon bio sklopljen sporazum da krunu naslijedi Matildin sin. Na taj je način ustanovljeno načelo da ženska osoba može biti prijenosnik krune ali ne i sama obavljati kraljevska ovlaštenja. Njegovim stupanjem na vlast na englesko prijestolje dolazi francuska loza Plantagenet u liku jednog od najvećih vladara engleske povijesti, Henrika II. On će utemeljiti ono što će engleski pravni sustav učiniti posebnim: *common law*⁷. Osim dijelova kontinenta, osvaja dio Irske, a kralja Škotske prisiljava da mu položi zakletvu vjernosti. S prvim Plantagenetom, monarhijska vlast koja je i do tada bila vrlo jaka, odlučno se razvijala prema apsolutizmu. Novi je vladar bio izvrstan administrator, upravljač financijama, te je od svog kraljevstva načinio uzor organizacije. Njegove su reforme kao uvjet i rezultat imale svemoć krune. Ozlovoljuje plemstvo podvrgavajući ga porezu namijenjenom za plaću plaćeničkim četama.⁸ Henrik se sukobljava sa crkvom jer je uvidio njezinu premoć i spoznao njezina široka sudbena ovlaštenja koja su se kosila s državnima. Crkva je na sudstvo imala snažan utjecaj i pod svoju je ingerenciju željela staviti sve slučajeve u kojima je ona bila jedna od stranaka, a to bi znatno smanjilo prihode kraljevskih sudova. Kanonsko je pravo u ono vrijeme svojom kvalitetom bilo nadmoćnije od svjetovnog. Zbog takvog presizanja crkve u nadležnost koju je smatrao svojom, kralj se sukobljava s ondašnjim canterburyjskim nadbiskupom Thomasom Beckettom, bivšim najboljim prijateljem i suradnikom kojeg potom osuđuje na smrt. Becketta kasnije proglašavaju svetim i on postaje simbolom kraljevske okrutnosti i tiranije.⁹ Kralj odlučuje poduzeti mjere za sužavanje crkvene ingerencije i u tu svrhu donosi Klarendonske uredbe.¹⁰ Uz crkvenu, ograničava i feudalnu sudbenost i upravo na taj način čini sudstvo bitnom polugom u jačanju kraljevske vlasti. Njegova sudbenost prodire u grofovije preko putujućih sudaca, a svakom čovjeku priznavao je pravo priziva na kraljev sud.

⁷ Common law je englesko pravo koje su svojom praksom utemeljenom na presedanima razvili središnji londonski sudovi; pravni sustav svojstven angloskim zemljama, posebno Velikoj Britaniji (izuzev škotske), SAD-u i zemljama članicama britanskog Commonwealtha.

⁸ Pirenne, Henry. Op. cit., str. 169.

⁹ Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 224.

¹⁰ Klarendonske uredbe su dokumenti kojima kralj Henrik II. ograničava sudbenu vlast crkve i uvodi vlastite putujuće suce umjesto svećenstva na svojim područjima.

Richard I. Lavljeg srca (1189.-1199.) naslijedio je oca ali je u svojih deset godina vladanja proveo u Engleskoj samo sedam mjeseci, a za to vrijeme Engleskom je upravljao njegov brat John i canterburyjski biskup kao kancelar. Iako je porezima iscrpio Englesku, Richard je bio i ostao popularan zbog svojih osobnih kvaliteta i vojničke uspješnosti.¹¹

*Magnum concilium*¹² umjesto Richardovog sina Arthura, za kralja je izabralo njegovog brata Johna (1199.-1216.). John izlaže kraljevstvo brojnim sukobima, prvenstveno s francuskim kraljem i papom što ojačava unutarnje nezadovoljstvo njegovih podanika. Njegova velika nesreća bila je u tome da je vladao u trenutku kada papinsko prijestolje zauzima jedan od najmoćnijih papa crkvene povijesti, Inocent III. koji je crkvenu svjetovnu vlast doveo do samog vrhunca i koji je doista mogao reći *Papa verus imperator est*¹³. Mnogi su vladari prisegnuli papi na vazalsku poslušnost (od Portugala do Ugarske, od Norveške do Sicilije), te je Inocent, pravnik odgojen na rimskom pravu, odlučio podrediti i Englesku. Da bi u tom cilju i uspio, poslužio mu je i francuski kralj koji je imao ambiciju engleske kraljeve, svoje vazale koje je smatrao premoćnima, oslabiti i istisnuti iz Francuske. Vrlo je brzo pronađen i način: John je od francuskog kralja zahtijevao da mu preda njegove posjede u Francuskoj jer su miraz njegove druge žene. Francuski kralj Filip II. August je to odbio i osporio mu i samo pravo na krunu, njegov drugi brak proglasio ništavim te je kao sizeren¹⁴ pozvao Johna na lenski sud. John se pozivu nije odazvao pa ga je sizeren lišio svih francuskih posjeda i dao ih onome za koga je smatrao da je zakoniti nasljednik engleske krune, Richardovu sinu Arthuru. Tada papa, između dva kandidata, jednog s potporom klera, a drugog s potporom kralja za canterburyjskog nadbiskupa izabire ovog prvog, Stephena Langtona, a John izabranom nadbiskupu zabranjuje da stupi na englesko tlo. Papa proklinje Johna., gotovo svi biskupi napuštaju Englesku, a John sva crkvena imanja stavlja pod zaštitu krune. Ratujući za svoje posjede u Francuskoj, John financijski iscrpljuje narod i plemstvo te u Engleskoj uzrokuje opće nezadovoljstvo. Gubi najveći dio svojih posjeda u Francuskoj, a i baruni ustaju protiv njega optužujući ga da su i oni njegovom krivnjom izgubili svoje posjede u Francuskoj. Pobuna baruna prisilila je Johna da se pokori papi. John Englesku priznaje papinskim lenom izravno priznavši da je papin vazal i na taj način ona postaje obvezna plaćati crkveni porez u korist pape. Svi ti uzastopni događaji uzrokuju opće nezadovoljstvo prema kralju. To ga svejedno

¹¹ Goldstein, Ivo i Grgin, Borislav. Op. cit., str.285.

¹²Lat. *Magnum concilium*, eng. *Great council* je srednjovjekovna skupština plemstva, preteča današnjeg parlamenta.

¹³ lat." *Papa verus imperator est.* " znači da je papa istinski car.

¹⁴ Sizeren je u feudalnom društvu gospodar ovisnih vazala, vazalski senior. Bio je obavezan vazalu i njegovim podvazalima pružati zaštitu, dok su oni njemu obećavali doživotnu vjernosti i za njega obavljali razne službe.

nije obeshrabrilo da se udruži s njemačkim carem Otonom IV. kako bi vratio svoje posjede u Francuskoj. Bez potpore velikaša o kojima je bio ovisan, kralj doživljava još jedan poraz kod Bouviresa 1214. godine.¹⁵ U takvim okolnostima sve glasnije postaje pitanje o prirodi kraljeve vlasti, odnosu vlasti i naroda, odnosu vlasti i prava; postaju aktualna pitanja koja su ustvari sadržaj misli o ustavnosti. Dolazi se do spoznaje da je “kralj zato kralj jer ga pravo čini kraljem”, da pravo niče iz naroda i da narod ima pravo sudjelovanja u vlasti.

Posljedica nezadovoljstva i misli o prirodi vlasti rezultirala je Velikom poveljom Sloboda (*lat. Magna carta libertatum, eng. The Great Charter*) koju je engleski kralj John (Ivan bez zemlje) prihvatio 15. lipnja 1215. godine prisiljen oružjem engleskog plemstva. Smatra se prvom deklaracijom prava engleske nacije. Baruni je ugovaraju za sebe, svećenstvo i građanstvo, a nagomilane potvrde feudalnih običaja, svećeničke nepovredivosti i gradskih sloboda stvaraju solidarnost svih klasa koja više neće nestati. Zajednička potlačenost urodila je savezom. Pobjednici ne žele rascjepkati kraljevsku vlast, ne žele kralju preoteti suverena prava i sami ih vršiti umjesto njega. Oni žele, a to su i postigli, jamstvo da će sudjelovati u njihovom vršenju kad se za dobro kraljevstva bude radilo o posizanju za imetkom kraljevih podanika. Sklopivši Veliku povelju sloboda, Ivan je bio prisiljen prihvatiti uvjete koji su ograničavali njegovu moć, davali određene povlastice plemstvu, a njome je i svim slobodnim ljudima dao određena jamstva protiv vlastitih samovoljnih postupaka. Povelja je i naglašavala važnost dovođenja kraljevske vlasti u okvire zakona. Pisana je u formi dvostranog ugovora između kralja i plemstva. Osigurala je plemstvo od nametanja novih poreza, crkva je stekla slobodu izbora novih biskupa, a podanicima je bilo zajamčeno da će jedino po odluci porotnog suda biti uhićeni i kažnjavani. Glavni interes bio je ograničiti vlastita novčana davanja kruni i pritisnuti kralja da poštuje zakone, te uvesti mogućnost njegovog kažnjavanja u slučaju njihovog kršenja što će kontrolirati velikaši kao kolektivno tijelo.¹⁶ Velika povelja sloboda se smatra prvim pisanim ustavnim zakonom Engleske (i uopće u svijetu), najviše iz razloga što su ustanak plemstva i njezino sklapanje podržali i drugi slojevi naroda. Ona je dokument koji jamči građanska prava i vladavinu zakona.

Magna carta bila je posve protivna rimskim apsolutističkim predodžbama o kraljevoj vlasti, a John je nikad nije istinski prihvatio u prilog čemu govori to da je on nikada nije ni potpisao, već samo ovjerio svojim pečatom. Tek što se na nju zakleo, već je prekršio zakletvu i ishodio od Inocenta III. da ga od nje oslobodi. Baruni opet ustaju protiv njega i borba traje

¹⁵ Goldsten, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 286.

¹⁶ Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 289.

sve do Johnove smrti 1216. godine. Njegov sin Henrik III., vrlo pobožan vladar koji je još od djetinjstva kada je zasjeo na prijestolje sanjao o ujedinjenom kršćanstvu pod vodstvom pape, uspinjući se na prijestolje, radi mira potvrđuje Povelju i otada ona više nije iščezla iz engleskog javnog prava.¹⁷ U njegovo se doba u Engleskoj prikupljaju velike svote za papinske pothvate što je smetalo velikašima više nego kraljevi vjerski osjećaji. U to vrijeme prevladava odanost zakonima i institucijama, a ne osjećaj osobne odanosti kralju.¹⁸

2.2. Drugo razdoblje: Postanak i razvoj staleške kraljevine, 13.-15. Stoljeće

Kralj Edward I., sin Henrika III., spoznao je da je prihvatljiviji sukob društvenih slojeva u parlamentu nego u građanskom ratu; da je “kruna u oporbi prema narodu slabija od krune u parlamentu¹⁹” Engleski je parlament već krajem 13. stoljeća bio prilično čvrsto uspostavljen s jasno određenim predstavništvom gradova. Edwardov oslonac na gradove i niže plemstvo uzrokovao je veliki gospodarski napredak i moć i čvrstina njegove krune bit će nadmašena tek za vladavine Tudora u 16. stoljeću. Velik doprinos dalo je definiranje zemljišnog prava, javnog prava, parlamenta te sudskog postupka. Edward je zaslužan i za određivanje nadležnosti raznih državnih, upravnih i sudskih organa i prožimanje čitavog političkog sustava duhom *common lawa* u tolikoj mjeri da državni stroj postaje nepristupačan onima školovanima na rimskom i kanonskom pravu.

Za vrijeme Edwarda II., njegovog nasljednika, ovlasti parlamenta postaju sve veće ali ne iz razloga da bi se ograničila kraljeva vlast, već naprotiv, da bi se ona ojačala osloncem na plemstvo u parlamentu. Kraljevi postaju ovisni o parlamentu iz još jednog razloga- parlament, a ne naslijeđe određuje na čijoj će glavi biti kruna. Kada je Edward II. pokušao vladanje uz parlament zamijeniti oslonom na miljenike, parlament ga svrgava (moguće i ubija) i kruni njegova sina, Edwarda III. (1327.-1377.) za čije se vladavine parlament razdvaja na dva doma jer se baruni pribojavaju nižeg sve obrazovanijeg trgovačkog sloja. Slijedi razdoblje brojnih previranja i sukoba među domovima, a kada kralj Richard II., došavši na vlast postavljanjem

¹⁷ Pirenne, Henry. Op. cit., str. 169.- 172.

¹⁸ Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 406.

¹⁹ Kurtović, Šefko. Opća povijest prava i države, I. knjiga, Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 1992., str. 184.; “Kruna uvijek može imati utjecaj na parlament, dok je mnogo teže utjecati na narod.”

vlastitih pristaša na ključna mjesta u državnoj upravi te protjerivanjem i pogubljenjem protivnika kraljevske vlasti, pokušava arbitrirati među sukobljenim stranama praktički uvodeći apsolutizam, sukobljene se strane sporazumijevaju protiv njega.²⁰ Sporazum je izašao iz protivljenja idejama rimskog apsolutizma, a na sprezi parlamentarizma i *common lawa* što je počivala na postulatu: “pravo izvire iz običaja, a kraljeva vlast iz prava.” Ideje o snazi i važnosti parlamenta, nikle u njemu samom pokušavao je zatrti sam kralj izjavama da je kralj jedini stvaralac prava i da je njegova volja sam zakon. Richard III. je poražen, zarobljen, optužen za zločin protiv zemlje i 1399. godine svrgnut, a parlament je još jednom pokazao kako raspolaže krunom: za kralja izabire Henrika IV. (1399.-1413.) iz kuće Lancaster, pobunjenika protiv kralja Richarda, kojemu se priklanjaju velikaši umjesto onih koji su po načelu srodstva i nasljeđa bili bliže kruni.

Lancasteri vladaju od 1399. do 1461., tj. dok je to podržavao parlament i zato se doba njihove vladavine naziva “doba parlamentarnog poretka”. U to doba, najviše za vrijeme Henrika VI. javlja se politička teorija prema kojoj je parlament utjelovljenje sve vlasti, a kraljeva vlast pravno ograničena i uglavnom izvršna. Ovaj kralj je išao na ruku velikašima kako bi zadržao prijestolje jer je bilo drugih nasljednika s većim pravom na krunu.²¹

1461. godine osporena je kruna kući Lancaster, a na prijestolje stupa kuća York. Njihova borba za prijestolje (Rat ruža) sukob je dviju obitelji koje su bile u srodstvu s ranijom kraljevskom kućom, ona je ustvari građanski rat unutar vladajućeg sloja. Rat je donio prednost snazi oružja ratničkom vođi kuće York Edwardu IV. (1461.-1483.). Edward IV. nameće vlastitu volju kraljevskom vijeću koje je izgubilo velik dio nadležnosti i ranije samostalnosti. Čak je financijsku i zakonodavnu politiku vodio samostalno, bez uloge parlamenta.²² Svjestan da krunu duguje oružju, a ne parlamentu, kralj ga ne saziva te se oslanja na skorojeviće iz uspinjućeg trgovačkog sloja na taj način izazivajući vlastite plemenitaške pristaše. Situaciju iskorištava Henrik Tudor, daleki velški srodnik kuće Lancaster i uklanja “obje ruže” snagom velških veza čime 1485. godine započinje vladavina kuće Tudor (1485.-1603.) za čije je vrijeme upravo i ustanovljena Anglikanska crkva.²³ Dolaskom Tudora na vlast u Engleskoj je završeno razdoblje nemira, bezvlašća i unutarnjih sukoba te su stvoreni preduvjeti za jak i odlučujući napredak zemlje u narednom stoljeću.²⁴

²⁰ Goldsten, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 407.

²¹ Ibid, str. 415.

²² Ibid, str. 417.

²³ Kurtović, Šefko. Op.cit., str. 184. – 189.

²⁴ Goldsten, Ivo, Grgin, Borislav. Op. cit., str. 417.

3.VAŽNOST I ULOGA SVEĆENSTVA U CRKVENOJ I SVJETOVNOJ VLASTI U SREDNJEM VIJEKU

Svećenstvo u Engleskoj čini posebnu zajednicu koja svoj život u njoj uređuje prema odredbama kanonskog prava. Engleska crkva je u upravnom pogledu bila podijeljena na dvije jedinice; canterburyjsku i yorkšku metropoliju. Tada je crkva u Engleskoj imala hijerarhijsku organizaciju ali postojale su i jedinice neposredno podređene papi.

Vilim I. Osvajač, normanski vojvoda i engleski kralj u 11. je stoljeću Englesku osvojio uz papinu podršku, pa je crkva sve od tada u Engleskoj veliki posjednik. Nadbiskupi, biskupi te opati uživali su velike posjede, oni su lenski vazali krune te su zato članovi Velikog vijeća, odnosno kasnije Doma lordova. Zato je taj vrh svećeničkog razreda vrsta lenskog plemstva i nose plemićke titule. U određenim razdobljima (do 14.stoljeća) gotovo svi visoki državni službenici su svećenici, a do 16. stoljeća u nekim razdobljima svećenici čine većinu članova Doma lordova.

Crkveno plemstvo u odnosu prema vladaru ima sve vazalne obveze, pa i vojnu koju obavljaju pomoću plaćenika. Ne samo feudalno-crkveno plemstvo već i ostale duhovne osobe bile su primorane plaćati i izvanredne poreze kao poreze na zemlju ili pokretnine. Zbog te obveze i niže svećenstvo ima pravo sudjelovati u izboru članova Donjeg doma, a neki su čak i u njemu. Duhovni lordovi nisu članovi Gornjeg doma kao predstavnici crkvene organizacije nego kao krunski vazali pa zato niže svećenstvo sudjeluje u izborima u grofovijama i gradovima prema mjerilima koja vrijede za izbor članova Donjeg doma. Kad u Engleskoj u 16. stoljeću crkva postaje anglikanskom, mijenja se odnos države i crkve, kao i sama organizacija crkve te svećenstvo sve manje sudjeluje u izborima za Donji dom.

Svećenstvo je u Engleskoj ipak uživalo jednu posebnu povlasticu: izuzeto je iz nadležnosti redovitih sudova u pogledu povreda kanonskog prava kao i za neke delikte opće sudbenosti (*eng. benefit of clergy*). S druge strane, crkveni su sudovi imali sudbenost i nad svjetovnim osobama u predmetima koji su vezani za vjeru: bračno, obiteljsko, nasljedno pravo, sporovi u vezi s oporukom te neki delikti. Tako je kanonsko pravo imalo značajno mjesto u engleskom pravnom sustavu.²⁵

²⁵ Kurtović, Šefko. Op. cit., str. 189.-190.

4.ENGLESKI RASKOL I REFORMACIJA U ENGLESKOJ; NASTANAK ANGLIKANSKE CRKVE

Reformacija u Engleskoj uvedena je odlučujućim utjecajem državne vlasti, a započela je raskolom Henrika VIII., da bi pod Elizabetom I. Anglikanska crkva dobila svoj konačan lik.

I bez formalnog prava na imenovanje, u svojim dvjema crkvenim pokrajinama Canterbury i York, kralj je postavljao svoje kandidate na biskupska mjesta, većinom sebi odane i vjerne pravnike. Postavljen od samog kralja, častohlepni i beskrupulozni yorški nadbiskup i kasnije kardinal, Thomas Wolsey, kao lord-kancelar vodio je unutarnju i vanjsku politiku, te kao papinski legat gotovo je sam upravljao Engleskom crkvom.²⁶ Upravo se na njegovom primjeru vidi uska, gotovo nerazdvojna veza između svjetovnog i crkvenog poglavara koja je i dan danas čvrsta u engleskom pravnom sustavu.

U početku svog vladanja, Henrik nije upravljao državom sam, nego je gotovo svu vlast ostavio ministru kojega je sam odabrao: Wolseyu, sinu jednog bogatog mesara iz Ipswicha, kojega je papa, na Henrikovu molbu, uzdigao na čast kardinala. Glavne osobine ovog “dečka iz Ipswicha” bijahu silna ambicija i prazna glava. Bio je to uzor umišljenosti, koji je, pišući stranim vladarima obično počinjao sa “*Ego et rex meus*” (Ja i moj kralj) što se nikako nije slagalo s dvorskim ceremonijalom. Kada ga je papa Leon X. imenovao ne samo kardinalom nego i papinskim legatom u Engleskoj, Wolsey je u svojim rukama sjedinio čitavu svjetovnu i duhovnu vlast. Opijen svojom moći, Wolsey je počeo da se prema Rimu odnosi s prijezirom. Ambicija mu je bila postati papa te je potkupljivao i prijetio Svetom Kolegiju kardinala da ga izaberu za papu jer će u suprotnom izazvati razdor u katoličkoj crkvi.

Iako se u početku postavio kao pobornik otpora luteranskim idejama reformacije vjere²⁷ i papa ga je proglasio “braniteljem vjere” i “najkatoličkim kraljem”²⁸, do raskida s papom Leonom X. dovela je neobuzdana želja za vrhovništvom brutalnog vlastodršca Henrika VIII.

Kralj je tvrdio da je njegov brak s Katarinom Aragonskom nevaljan jer je ona u 14. godini bila udana za njegovog starijeg preminulog brata Arthura, te da je odrješenje koje je za prethodni brak bilo dodjeljeno Katarini protivno božanskom pravu, da su dijelovi pisma

²⁶ Jedin, Hubert. Velika povijest crkve, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001., str. 269.

²⁷ Luteranizam je grana protestantizma koja se zasniva na učenju njemačkog redovnika, teologa i reformatora iz 16.st. Martina Luthera. Glavne ideje luteranstva su da dogme proglašene od pape i Crkvenog Koncila nisu obvezujuće i da se treba živjeti prema zakonima Biblije te da glava Crkve nije papa nego Isus Krist.

²⁸ Picq, Jean. Politika i religija, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2017., str. 62.

upućenog aragonskom dvoru sa zahtjevom da se udovolji Katarininim interesima krivotvoreni te da je on prije zaključenja braka s Katarinom govorio da se to događa protiv njegove volje. Nevaljanost tog braka želio je dokazati tek kada dvorska dama Anne Boleyn nije htjela udovoljiti njegovoj požudi osim ako je uzme za ženu. Katarina je, pak, tvrdila da njezin prvi brak, s Arthurom nije bio konzumiran, te da je njezin brak s Henrikom valjan. Nadbiskup Thomas Wolsey bio je spreman zauzeti se kod papinskog ureda da se brak Henrika i Katarine proglasi nevaljanim. Izaslanici koje je poslao papi Klementu VII., Leonovom nasljedniku, uspjeli su da Wolseyu bude povjereno vođenje kanonskog procesa o valjanosti braka i to 8. lipnja 1528. godine u Engleskoj. Papa je obećao da će potvrditi njihovu odluku i unaprijed udijelio, za slučaj da dođe do proglašenja braka nevaljanim, dopuštenje za novi brak. U Londonu vođen proces ipak nije urodio presudom koju je kralj želio jer je Katarina već kod otvorenja procesa apelirala na papu koji je na njen nagovor odlučio prenijeti proces u Rim.²⁹

Wolseyu je bilo povjereno da pregovara s papinskom kurijom ali je odmah naišao na otpor koji nije imao ništa zajedničko sa crkvom i vjerom: Karlo V., nećak katarine Aragonske, vladar Španjolske, Italije, Njemačke i Nizozemske, gospodar čitave Europe i Rima nije dozvoljavao Henrikov razvod i žrtvovanje i izvrgavanje ruglu svoje tete Katarine i sestrične Mary. Iako u strahu od Karla V., papa bi vrlo rado zadovoljio Henrika pa je čak poslao u Englesku kao legata kardinala Campeggija sa zadaćom da zajedno s Wolseyem prosudi taj slučaj. Kralj je mislio da će se sve svršiti povoljno za njega ali se Katarina obratila Rimu i postigla odluku pape da konačna riječ o tome pripadne Vrhovnoj papinskoj kuriji. Kralj se ozbiljno razljutio i Wolseyev je položaj bio ugrožen. Protiv njega je odmah podnesena tužba za veleizdaju jer je pristao da, premda Englez, postane papinski legat i jer je dopustio da strani sudovi, u ovom slučaju papinski, sude o predmetima koji zapravo spadaju u nadležnost engleskog kraljevskog suda. Ta je optužba bila na vrlo klimavim nogama jer je sam kralj dozvolio kardinalovo imenovanje papinskim legatom. Ali kardinal nije našao branitelja, morao se odreći svih svojih dobara i samo ga je bolest spasila od mučenja i nasilne smrti.³⁰ Poput mnogih koji su poletjeli tako blizu suncu, Wolsey je posvjedočio: “Da sam Bogu služio tako priležno kao što sam kralju, On me u starosti ne bi napustio.”³¹

²⁹ Jedin, Hubert. Op. cit., str. 270.-271.

³⁰ Maurois, Andre. Povijest engleske politike, Zagreb: Stih, 2007., str. 234., 235.

³¹ Jenkins, Simon. Op. cit., str. 101.

Dok je papa Klement otezao s presudom, Henrik je usmjerio svoje djelovanje na dobivanje rješenja bez pape. 11. veljače 1531. godine skupština engleskog klera pod jakim kraljevim pritiskom zaključila je da je kralj "*Protector and supreme head of the English Church and clergy so far as Christ's law permits.*" (Kralj je zaštitnik i vrhovni poglavar Engleske crkve i njezinog svećenstva u mjeri u kojoj Kristov zakon to dopušta). Svi biskupi su glasali za ovu kraljevu novostečenu titulu te je parlament zabranio svaki priziv na Rim. 23. svibnja 1533. susretljivi Thomas Cromwell, kraljev savjetnik, ministar financija i državni tajnik, proglasio je Henrikov brak s Katarinom Aragonskom nevaljanim, a to je trebalo opravdati već u siječnju sklopljenu kraljevu ženidbu s Anne Boleyn. Tek se tada uključuje Klement VII. i objavljuje da je kralj izopćen ako do kraja rujna ne napusti Anne i ponovno ne uzme k sebi Katarinu kao zakonitu ženu. Njegova presuda na kanonskom procesu potvrđuje valjanost braka Henrika i Katarine. Nakon papine presude Henrik je izjavio da papa više nema nikakvih ovlasti nad engleskim poslovima. Snažno se poveo za Cromwellovom zamisli da se kruna treba odreći pape i postaviti sebe kao vrhovnu vlast u Engleskoj u duhovnim kao i u svjetovnim stvarima. Renesansni vladari su smatrali da se kao kraljevi nalaze u samom središtu svjetske pozornice i kako je Henrik katkad govorio, ni jedan čovjek na zemlji ne bi mogao biti nad njim pa makar on bio rimski papa. Henrik nije bio nepobožan ali je osjećao odanost samo prema Bogu, a ne i prema crkvi³². Takva je papina odluka sačuvala svetost i nerazrješivost braka ali se ne može nijekati da je početna, politički uvjetovana papina obzirnost prema Henriku VIII. i njegovo dugo oklijevanje s donošenjem konačne presude kralju olakšalo pripremu raskola.

Sir Thomas More naslijedio je Wolseya u dužnosti državnog kancelara i uz svećenika Thomasa Cranmera imao je najviše utjecaja na kraljeve odluke jer su kralju u poslu rastave braka vratili malo nade. Cranmer je savjetovao kralju da prikupi mišljenja cijenjenih teologa da mu potvrde nevaljanost braka s Katarinom. Teolozi su kao i suci znali prilagoditi tekstove prilikama. Na sveučilištima u Oxfordu i Cambridgeu postignuta je željena interpretacija tekstova. Sveučilište u Parizu izrazilo se povoljno već zato jer je mrzilo Karla V. Sveučilišta sjeverne Italije slijedila su mišljenje Sorbonne također udovoljavajući kralju Henriku. Tako je kralj uskoro mogao podnijeti parlamentu mišljenja osam učenih institucija koje su sve potvrđivale da je vjenčanje s udovicom pokojnog brata ništeto i da papa nije kompetentan da donosi bilo kakav dispenc. Članove parlamenta zamolilo se da taj slučaj razjasne svaki u svom izbornom kotaru i da pokažu narodu s koliko opreza i oklijevanja postupa kralj u toj osjetljivoj stvari. Henrik je, naime, osjećao da je narod protivan toj rastavi. Kad je prolazio ulicama, puk

³² Van Doren, Charles. Povijest znanja, Zagreb: Mozaik knjiga, 2005., 155.str.

mu je dovikivao da sačuva Katarinu, a žene su dobacivale uvredljive primjedbe o Anne Boleyn koja je očekivala dijete, a kraljeva želja je bila da se ono rodi u zakonitom braku. Cranmer, slatki i okretni dvorjanin imenovan je nadbiskupom od Canterburyja kako bi potajno mogao vjenčati kralja i Anne. To se i dogodilo u siječnju 1533. godine. Na Uskrs je svadba svečano proglašena narodu, Anne je okrunjena, a Henrik izopćen iz katoličke crkve.³³

Već u lipnju 1534. godine kralj je dao sastaviti protupapinski letak "*The glasse of the Truthe*" (hrv. "Čaša istine"), koji je javno mnijenje pripremio na poduzimanje budućih mjera. U njemu je papa proglašen kao "*usurper of God's law and infringar of General Councils*" (hrv. "uzurpator Božjeg zakona i prekršitelj odredbi generalnog savjeta") kao i neprijateljem Engleske. Parlament je 1534. godine izglasao pet zakona koji su pripremili raskid s Rimom:

1. kralj imenuje biskupe,
2. zabranu traženja oprosta i dopuštenja iz Rima, zabrana plaćanja takse papi; samostani podliježu izravno kralju,
3. kler podliježe državnim zakonima,
4. prisega o priznanju prijestolonasljedstva za djecu rođenu iz braka Henrika i Anne Boleyn,
5. nijedna izjava protiv primata Rimskog biskupa ne smije se smatrati herezom.³⁴

Sve je to bila priprema za odluku o Supremaciji 3.studenog 1534. godine. Kraljev savjetnik, Thomas Cromwell, Wolseyev ljubimac, na čiji je poticaj donesena spomenuta odluka, državu je shvaćao samo kao neograničenu sjevlast krune. Za njega je crkva bila samo politički faktor, utoliko znatniji što je njegov utjecaj na ljude bio veći. Koristeći se poslušnošću parlamenta i njegovim neprijateljstvom prema rimskoj kuriji nagovorio ga je da izglasa taj "Akt o supremaciji" koji je kralja priznavao jedinim vrhovnim poglavarom Engleske crkve na ovom svijetu i odobrio mu sve časti, sudske ovlasti, sav autoritet, imunitet, koristi i prednosti koje pripadaju tom dostojanstvu, kao i puno pravo da ispituje, ispravlja, suzbija, reformira i kažnjava sve zablude, hereze, zloupotrebe, neurednosti, izopačenosti koje bi mogle biti popraćene djelovanjem bilo koje vrste duhovne vlasti ili jurisdikcije. Zbog te odluke Cromwell je imenovan kraljevim glavnim savjetnikom u crkvenim pitanjima.³⁵ U toj odluci engleskom se

³³ Maurois, Andre. Op. cit., str. 234.-239.

³⁴ Jedin, Hubert. Op. cit., str. 271.

³⁵ Pirenne, Henry. Op. cit., str. 387.

kralju priznaje naslov “*The only supreme head in earth of the Church of England*”, (hrv. “Jedini vrhovni poglavar Engleske crkve na Zemlji”), a kraljeva vlast se proteže i na čuvanje čistoće nauka. Tim Zakonom o vrhovništvu kralj se uzvisio do vrhovnog poglavara Engleske koji je odgovoran jedino Kristu. Tako je preuzeo sve papine punomoći unutar Engleske, uključivši i odlučivanje u posljednjoj instanci o dogmi i liturgiji. Engleska reformacija u početku nije dotaknula teološki sadržaj katoličke crkve. Ograničila se na ukidanje latinskog jezika u liturgiji i u svetim knjigama. Osim toga, crkvu i njezine svećenike strogo je vezala za ovisnost o vladaru te je ukinula određene samostane čija je velika imanja konfiscirala kruna. Baš je zahvahujući tome Henrik mogao posjedima bogato darivati svoje istomišljenike i tako reformu crkve usko vezati za interese različitih društvenih slojeva.³⁶ Iako Henrik VIII. nije htio uvesti evangeličku reformaciju nego *englesko državno katoličanstvo slobodno od Rima*, iz njegovog se katoličanstva, poslije nekoliko promjena, pod kraljicom Elizabetom I. razvila Anglikanska crkva kao treći glavni oblik protestantizma: ona je prema van zadržala katoličko ruho ali je u njezino vjeroučenje prodrlo mnogo protestantskih nazora.³⁷

Tako se engleska crkva poklonila pred podnožjem kraljevskog prijestolja, a vladar koji je sjedio na tom prijestolju, zauzimao je od tad položaj pape. Cromwellu nije trebalo dugo da crkvu pretvori u običan instrument kraljevske vlasti. Na biskupsku čast uzdizane su samo osobe koje je označio kralj. Čak se i od propovjednika zahtijevalo da imaju kraljevo odobrenje.³⁸ “Članci vjere” što ih je skupina svećenstva bez pogovora prihvatila, prekinuli su posljednju vezu koja je jedinstvom vjere dotad još vezivala englesku crkvu s univerzalnom. Ti su članci prihvaćali kao temelj vjere samo Bibliju, a od sakramenata zadržali samo krštenje, ispovijed i euharistiju. Na taj je način usvojena otprilike srednja pozicija između protestantizma i katolicizma.³⁹

Henrik VIII. učinio je englesku crkvu samostalnom zemaljskom crkvom u kojoj je upravo on svjetovni i duhovni poglavar svojih podanika nezavisan od Rima. To je prva zemaljska crkva ove vrste u svjetskoj povijesti. Osim što je ojačao svoju moć zapljenom bivših samostanskih dobara, Henrik je postao popularan među trgovačkim slojem, nesklonom strancima koji nikako nije mogao shvatiti zašto bi talijanski biskup morao biti poglavar nad

³⁶ Bertoša, Slaven. Svjetska povijest modernog doba, Zagreb: Profil international, 2004., str.26.

³⁷ Bleicken, Jochen et al. Povijest svijeta, drugi dio, Split: Marjan tisak, 2005., str. 454.

³⁸ Pirenne, Henry. Op. cit.,str.388.

³⁹ Pirenne, Henry.Op. cit., str. 388.

poštenim britanskim dušama. Bili su bogati i sve snažniji pa je njihova podrška kralju itekako dobro došla.⁴⁰

Drugi akt, “*Succession act*” (“Akt o naslijeđivanju”) traži od svih državnih službenika i crkvenih lica prisegu o prijestolonasljedstvu Henrikove i Annine djece.

“*Treason act*” (“Akt o veleizdaji”) označuje odbijanje i poricanje novog kraljevog naslova kao veleizdaju.

Na taj je način raskid s Rimom i papinstvom bio nepovratno izvršen. Bilo je izvan svake sumnje da je papa po božanskom pravu glava crkve te da svjetovni vladar Henrik VIII. ne može biti glava crkve svoje zemlje. Započelo je razdoblje žrtava kraljeve supremacije, tj. onih koji nisu prihvaćali njegovo crkveno vrhovništvo među kojima je bio i lord kancelar Thomas Moore kojeg je razgnjevila ugroza papinskog autoriteta. Hrabri Moore pokazao je veliku političku odvažnost izjavivši: “*I’m King’s good servant, but God’s first*”⁴¹.

Thomas More, “*Čovjek za sva doba*”, kako ga je prozvao Erazmo Roterdamski, poznati pisac, političar i pravnik, od 1516. godine posvetio se isključivo kraljevoj službi, uzdignuvši se 1529. nakon pada Wolseya na položaj komornika. To ga je učinilo drugim najmoćnijim čovjekom Engleske ali je njegova vladavina kratko trajala jer po savjesti nije mogao prihvatiti razvod Henrika VIII. od Katarine Aragonske i njegovu žendibu s Anne Boleyn. Jednostavno se nije mogao zakleti na vjernost kralju preljubniku koji bi bio vrhovna vlast u vjerskim stvarima.⁴² Zbog osobnog poštovanja i naklonosti prema kralju pokušavao ga je pravdati pred parlamentom riječima: “Svima je razvidno da kralj tu stvar nije pokrenuo zbog hira ili užitka, kao što tvrde neki tuđinci, nego samo zato da si rastereti savjest i radi sigurnosti da će kraljevstvu dati nasljednika.”⁴³ 1535. godine kraljev bijes je stigao i do *sir* Thomasa Morea koji je odbio prisegnuti na vjernost kralju kao jedinom crkvenom poglavaru. More, koji se proglasio kraljevim odanim podanikom i poricao da je ikada bio protiv Anne Boleyn, “te plemenite žene i istinske kraljice”, bio je uhićen. Tada ga ponovno pitaju da prisegne na odanost kralju i poštovanje Zakona o naslijeđivanju. I tada je odbio i nikakva nagovaranja nisu pomogla da odustane od svog prigovora. Tada je kraljica Anne zatražila njegovu krv pa je i More poslan u Tower. Njegovo je uhićenje mnoge iznenadilo jer je bio poznati odvjetnik,

⁴⁰ Van Loon, Hendrik Willem. *Povijest čovječanstva*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2003., str. 247.

⁴¹ “Dobar sam Kraljev sluga ali najprije Božji”. Picq, Jean. *Politika i religija*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2017., str. 62.-63.

⁴² Van Doren, Charles. *Op. cit.*, str. 154.

⁴³ Jenkins, Simon. *Op. cit.*, str.101.

učenjaka i državnika te kraljev bivši prijatelj.⁴⁴ Morea su optužili za veleizdaju i proglasili krivim te osudili na smrtnu kaznu odrubljivanjem glave. Iako je bio neustrašiv, vitez Thomas More je izgubio život jer je kralj bio jači. Papa Pio XI. 1935. godine ga je proglasio svetim.⁴⁵

Oni koji su kralju uskratili zakletvu bili su ipak nezamjetljiva manjina. Svi su biskupi, osim jednoga, rochesterskog biskupa Johna Fishera koji je pogubljen, kao i velika većina svjetovnog i redovničkog klera potpisali izjavu: "Po božanskom pravu, rimski biskup nema u ovom Engleskom kraljevstvu nikakve veće jurisdikcije od bilo kojeg drugog stranog biskupa."⁴⁶

Postavlja se pitanje: kako je bilo moguće da se svećenstvo jedne čitave zemlje gotovo u potpunom broju pokori volji kralja i zaniječe papin primat?

Da bi se odgovorilo na to pitanje, treba se prisjetiti da je sve počelo od biskupa koji su bili sasvim ovisni o kruni, a ostali kler ih je slijedio. Jednima i drugima manjkala je teološka spoznaja da papinski primat nije samo kanonska teorija nego da se temelji na vjerskoj svijesti crkve. Naime, rimokatolička doktrina uči da je primat rimskog biskupa ustanovljen od samog Isusa Krista. Isus apostolima povjerava brigu nad svojim narodom, a crkva smatra da prvenstvo u apostolskom zboru pripada Petru kojem je Isus dao obećanje da će na njemu sagraditi svoju Crkvu te mu predati njene ključeve.⁴⁷ Biskupi Rima po vjerskoj svijesti katoličke crkve, smatraju se njegovim nasljednicima i tako duboko ukorijenjena vjerska istina nije se smjela prilagođavati potrebama hirovitih vlastodržaca.

Otpor u narodu pojavio se tek kad je kralj po preporuci kancelara lorda Cromwella 1535./1536. godine imenovao odbor sa zadatkom vizitacije⁴⁸ samostana u zemlji. Glavni cilj ove vizitacije bilo je preuzimanje bogatih samostanskih dobara koja bi kralju trebala osigurati sredstva za obranu od eventualnih napada, punjenje njegove private riznice i dobivanje naklonosti plemstva klevećući redovnički stalež otkrivanjem njegovih moralnih nedostataka. Kralju se itekako svidjela Cromwellova ideja jer je odavno potrošio očevo bogatstvo, a i kao poglavar Anglikanske Crkve tražio je načine kojima će onemogućiti djelovanje crkvenih zajednica još uvijek odanih papi.⁴⁹ Kralj se oslanjao na optužbe vizitatora protiv načina života redovnika i posljedično odredio dokinuće 291 samostana čije je nekretnine i pokretna dobra prisvojio. U početku su dokinuti samo manji samostani, a u nekoliko kasnijih godina i veći su

⁴⁴ Weir, Alison. Šest žena Henrik VIII., Zagreb: Mozaik knjiga, 2014., str. 219., 220., 231., 232.

⁴⁵ Van Doren, Charles. Op. cit., str. 154.

⁴⁶ Jedin, Hubert. Op. cit., str. 272.

⁴⁷ Prce, Ana. Papin primat, Split: Katolički bogoslovni fakultet, 2021., str. 3.

⁴⁸ Pojam vizitacije označava pohod crkvenog poglavara ustanovama i osobama za koje je izravno odgovoran.

⁴⁹ Weir, Alison, Op. cit., str.228.

se “dragovoljno predali kralju”. Račun o predaji samostanskih dobara koji je na kraju vladavine Henrika VIII. podnio kraljevski rizničar, iznosio je za ono vrijeme golemih 1,3 milijuna funti.⁵⁰

Pravi je protestantizam započeo nakon Henrika, za vladavine njegovog nasljednika Edwarda VI. Promjena se dogodila s kraljicom Marijom “Katoličkom” (1553.-1558.) koja je zasjevši na prijestolje progonila protestante i dala spaliti na lomači biskupe nove zemaljske crkve, dok je Elizabeta I. ponovno vratila protestantizam i progonila katolike slijedivši u pitanjima religije svoga oca. Tako je u vrijeme Elizabete I. formirana Engleska (Anglikanska) crkva koja će sve do danas ostati ključna crkva u Engleskoj i Velikoj Britaniji.⁵¹

Iako je crkva u Engleskoj prije engleskog crkvenog raskola uživala stanovitu samostalnost u pojedinim pitanjima, nakon raskola uslijedila je znatna promjena u odnosima države i crkve, obilježena miješanjem krune i političkih vlasti u crkvena pitanja. Kad je Anglikanska crkva za vrijeme Edwarda VI. (1547.-1553.) provela mnoge reformacijske mjere, nastala je posebna anglikanska teologija i u određenom dijelu crkvenih pitanja Anglikanska se crkva počela razlikovati od Katoličke crkve ali svejedno zadržava stanovite elemente katoličke tradicije kao što su crkvena hijerarhija i apostolska sukcesija. U takvim unutarcrkvenim odnosima bilo je jasno i da će se odnosi crkve i države kreirati prema tradiciji koja je u određenoj mjeri slična katoličkoj, posebno s obzirom na pitanja kao što su odnos prema monarhiji, podložnost vladaru, opravdanje kraljevske vlasti koja potječe od Boga.⁵²

5. POJAM DRŽAVNE CRKVE

Državna crkva je pojam koji se u pojedinim kršćanskim zemljama koristi kako bi se opisala organizacija službene religije. To je naziv za koncept religijskih vjerovanja i na njemu temeljenu religijsku organizaciju iza koje stoji sankcija države koja je smatra integralnim dijelom svog ustavnog poretka. Uz pojam državne crkve, odnosno državne religije, vezuje se koncept teokracije, iako sve zemlje koje imaju državnu crkvu nisu teokratske, s obzirom da je

⁵⁰ Jedin, Hubert. Op. cit., str. 272.-273.

⁵¹ Van Loon. Op. cit., str. 254.

⁵² Špehar, Hrvoje. Historijski razvoj odnosa crkve i države u Velikoj Britaniji, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2010., str. 179.

u njima svjetovna vlast nadređena duhovnoj. Državne crkve imaju više pojava oblika- od zemalja gdje svećenici i poglavari državnih religija imaju tek ceremonijalnu ili simboličnu ulogu, do zemalja gdje državne religije uživaju poseban status ili državnu financijsku potporu i zemalja gdje igraju ključnu ulogu u političkom životu, odnosno njihovi predstavnici su nadređeni svim ostalim državnim institucijama. U velikom dijelu povijesti predstavljale su više pravilo nego izuzetak i vrlo je polagano tekao proces odvajanja religijskih od političkih funkcija, odnosno religijski od državnih poglavara. U zapadnom se svijetu od 18. stoljeća počinje promovirati sekularizam, odnosno sve veće odvajanje crkve od države i sloboda vjeroispovijesti te jednakopravnost građana s obzirom na njihova religijska uvjerenja.

6.PROMJENE U ODNOSIMA DRŽAVE I CRKVE KROZ POVIJEST DO SUVREMENOG DOBA

6.1.Ključne prekretnice u odnosima države i crkve u Velikoj Britaniji do 20. stoljeća

Pravni aranžmani odnosa države i crkve u Velikoj Britaniji često su kontradiktorno varirali od identifikacije države i crkve do njihovog potpunog odvajanja. U određenim razdobljima indiferentnost i neutralnost države u vjerskim pitanjima pretvarale su se u preferiranje određene crkve i diskriminaciju drugih, a kroz povijest je dolazilo i do situacija u kojima je država od potpune odsutnosti uplitanja u crkvena pitanja sasvim promijenila politiku i stajalište pa je intervenirala u gotovo sve crkvene poslove.⁵³

Razdoblje do početka 20. stoljeća u odnosima crkve i države obilježila su tri ključna procesa. Prvi proces obuhvaća razdoblje diskriminacije rimokatolika i ekstremnih protestanata u razdoblju od 1530. do 1689. godine. Tada je postojala obveza prihvaćanja kraljeve supremacije, obveza prisustvovanja bogoslužju Engleske crkve i zabrana građenja crkava drugih vjerskih zajednica.

⁵³ Špehar, Hrvoje. Op. cit., str. 125.

Drugi proces se naziva procesom vjerske tolerancije i započinje 1689. godine Aktom o toleranciji i njime je prestala rigorozna diskriminacija pripadnika drugih crkava. Drugim je crkvama omogućeno građenje vjerskih objekata i bogoslužje ali je ipak dozvolu za vršenje obreda morao odobriti biskup Engleske crkve na svojem teritoriju.

Treći proces označava nastanak načela opće vjerske slobode u periodu od 1800. do 1919. godine.⁵⁴

Pravna pozicija Engleske crkve nije se mijenjala tijekom razdoblja od njezina nastanka engleskim crkvenim raskolom sve do 19. stoljeća. Ipak, unutarnji odnosi između države i crkve su dijelom mijenjani. Parlament je postao glavni zakonodavni organ crkve, posebice u pitanjima discipline klera i u tumačenjima zakona. Parlamentarni statut *Matrimonial causes act* iz 1857. godine oduzeo je kompetentnost crkvenim sudovima u pitanjima braka i nasljednog prava te je ustanovio civilni razvod. Reforma s kraja 19. stoljeća proizvela je pravni korpus koji je 1919. godine oblikovao *Church of England Assembly (Powers) Act*- Zakon o ovlastima skupštine Anglikanske crkve uredba je parlamenta Ujedinjenog Kraljevstva koja Anglikanskoj crkvi omogućuje podnošenje primarnih zakonskih propisa na izglasavanje Parlamentu.⁵⁵

6.2.Odnosi države i crkve u 19. i 20. stoljeću

Tijekom 19. stoljeća svjetovni i crkveni suci razvili su ideje prema kojima svaka osoba koja živi na teritoriju neke župe i biskupije ima pravo na krštenje, svetu euharistiju, brak i sprovod. Postojala je i obveza svjetovnih vlasti da se brinu o crkvama, što u suvremenim prilikama više nije njihov zadatak. Shodno tome, utemeljena je obveza kralja da prihvaća i čuva nauk Crkve i da bude u crkvenom zajedništvu, kao i da je ovlast imenovanja biskupa u rukama vladara te da su neki biskupi članovi Doma lordova, gornjeg doma britanskog dvodomnog parlamenta.

Zaključno, odnosi crkve i države u Velikoj britaniji od 1800. do 1921. godine donijeli su sljedeće promjene. Matrimonijalna je jurisdikcija prenesena u okrilje *common lawa*. Engleska je crkva dobila jednaku legislativnu važnost u donošenju zakona kao i parlament u crkvenim

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid, str. 126.

pitanjima. Dolazi do odvajanja crkve i države u Sjevernoj Irskoj i Walesu, a djelomično i u Škotskoj. Ponovno se uspostavlja katolička crkvena hijerarhija i kanonsko pravo. Počinju se priznavati druge crkvene zajednice kao dio dobrovoljnih asocijacija, te se od prava religijske tolerancije prelazi na pravo vjerske slobode i autonomije.⁵⁶

Reformom iz 1970. godine kompetencije Skupštine (*Assembly*) povjerene su Općoj sinodi Engleske crkve te je zakonodavna vlast i jednog i drugog tijela trenutno iste snage kao i ona Parlamenta.⁵⁷

Iako se monarh smatra poglavarem engleske crkve, on je ustvari njezin *Supreme governor* (Vrhovni namjesnik), a njezina *Head* (glava, poglavar) je zapravo Isus Krist. Vrhovno namjesništvo je pozicija koju suveren zauzima kao poglavar države, od nje se ne može odvojiti i ona mu pripada neovisno od njegovih osobnih osobina i zasluga. Kao Vrhovni namjesnik, potrebno je da kralj bude u zajedništvu s Engleskom crkvom i na krunidbi se zaklinje da će ju štiti. Sama krunidba uključuje obred Svetog zajedništva, a predvođena je canterburyjskim nadbiskupom koji suverenu ispod svetog križa daje pomazanje i dodjeljuje kuglu, simbol suverenosti kako bi se dočarala podređenost moći svjetovnog engleskog kralja moći vrhovnog nebeskog vladara. Pojam *Supreme governor* služi distinkciji Engleske crkve od ostalih kontinentalnih protestantskih crkava kod kojih autoritet leži u svetim spisima, a ne u pojmu Vrhovnog namjesnika, monarha.⁵⁸

Britanski premijer nominira biskupe nakon što kraljevska komisija za nominiranje predstavi dva kandidata za ispražnjeno mjesto. Od dvojice predloženih, premijer izabire jednog, a suveren ga potvrđuje. Crkvena dobra i crkveni kapital su pod kontrolom neovisne komisije koja svoja izvješća podnosi Parlamentu koji ima ovlast čak i nad usvajanjem novih liturgijskih tekstova.⁵⁹

Engleska crkva, državna crkva, iako u uskoj vezi s državom zbog toga što je monarh poglavar crkve te dvadeset i šest biskupa sjedi u Domu lordova, Engleska crkva je neovisna o državi u vjerskim pitanjima, prvenstveno u pitanjima pastoralna i djelovanja unutar biskupija i župa. Upravo radi toga Engleska crkva uživa prava da sama uređuje liturgijska, doktrinarna i disciplinska pitanja. Iako premijer Velike Britanije ima ovlast da monarhu predloži imenovanje

⁵⁶ Ibid, str. 126., 129., 130.

⁵⁷ Ibid, str. 126.

⁵⁸ Bogdanor, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*, Oxford: Clarendon press, 1995., str. 215., 216., 219.

⁵⁹ Špehar, Hrvoje. *Op. cit.*, str. 130.

biskupa Engleske crkve između dva imena koja mu preporučila komisija Opće sinode Engleske crkve, u pravilu se radi o vrlo slabom utjecaju državne vlasti na unutarcrkvene odnose.⁶⁰

Spomenuti biskupi u Domu lordova su Duhovni lordovi, a u njih ulaze nadbiskupi Canterburyja i Yorka, biskupi Durhama, Londona i Winchestera i još dvadeset i jedan biskup Engleske crkve. Osim njih, u Domu lordova sjede Nasljedni lordovi ili perovi. Treću skupinu članova formiraju Pravni lordovi regrutirani od sudaca najviših britanskih sudova. Četvrtu najveću skupinu čine Izabrani lordovi kojima je ta titula dodijeljena zbog posebnih zasluga za britansko društvo. Dom lordova sastoji se od najmanje 670 članova. 1911. godine Liberali na vlasti pripremili su zakon kojim se ograničava pravo Doma lordova da odlučuje o zakonima koji su izglasani u Donjem domu Parlamenta (Domu komuna). Do tada ni jedan zakon nije mogao biti usvojen ako nije prošao izglasavanje u Domu lordova. Otada oni mogu samo prolongirati usvajanje novog zakona do najduže dvije godine, osim u slučaju zakona koji se odnose na budžet kad mogu prolongirati usvajanje zakona do najviše mjesec dana.⁶¹

Britanski parlament održava svakodnevnu praksu tradicionalne molitve prije zasjedanja koju u Domu lordova predvodi biskup anglikanske crkve. Molitva za kralja i savjestan rad Parlamenta potpuno je uobičajena praksa u modernoj britanskoj politici i za nju nema mjesta prigovoru. Jednaka praksa uvedena je 1999. godine i u škotski parlament uz veliku većinu koja je podržala prijedlog.⁶²

6.3. Odnosi države i crkve u 21. stoljeću i suvremene tendencije

Sukladno s razvojem i promjenama u društvu, potreba za religijom mijenja svoje oblike i pojavljuje se na različitim nivoima. Uslijed sve veće društvene promjene odnosi države i crkve u Velikoj Britaniji mijenjaju svoj karakter, iako zadržavaju svoje stanovite tradicionalne forme. Upravo zbog izmjenjene društvene razine uloge religije, utjecaja europeizacije na nacionalne politike te sve većeg utjecaja posve različitih religijskih zajednica i vjerovanja teško je govoriti o modelu državne crkve.

Naime u klasičnom poimanju državne crkve radi se o veoma zatvorenom sustavu u kojem je jedna dominantna crkva posjednik “vjerskog tržišta” te ima stanoviti “monopolski

⁶⁰ Ibid, str. 129.

⁶¹ <https://www.britannica.com/topic/House-of-Lords> (pristupljeno dana 16. studenog 2022.)

⁶² Špehar, Hrvoje. Op. cit., str. 130.

položaj” u odnosu na druge (tolerirane ili netolerirane) vjerske zajednice. Možda je o modelu državne crkve moguće govoriti u onim zemljama koje imaju još uvijek zatvorene političke sustave, a na društvenoj su razini “zatvorena društva”. Naime, u modelu državne crkve nastoje se sačuvati tradicionalni odnosi između države i crkve na način otvorenog privilegiranja jedne crkve.

Usporedo s promjenom svjetonazora britanskog društva, mijenjaju se stavovi o ulozi monarha u svijesti pripadnika same kraljevske obitelji. Princ Charles se u svome govoru 1994. godine založio za to da suveren ne bude branitelj vjere (*lat. defensor fidei*), već branitelj vjerovanja jer sve religije mogu ponuditi brojne “lijekove” za društvene probleme i time činiti društveni život kvalitetnijim. Promjena je očigledna: umjesto deklarativno državne crkve u Britaniji, na snazi je sasvim različita vjerska politika. Riječ je o multikulturalnoj politici.⁶³

Suvremena istraživanja o religiji u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazuju da je Velika Britanija danas možda primjer religijski najrazličitije populacije u Europskoj Uniji. Jednako tako, istraživanja pokazuju sve veći postotak građana koji se izjašnjavaju kao nereligiozni što nam jasno govori da je britansko društvo u procesu opadanja vjerovanja i pripadanja. Jednom izrazito religiozno društvo sve više religiji pridaje samo društveno značenje, pri čemu opada i participacija u vjerskim zajednicama i osobno vjerovanje. Iz navedenog možemo iščitati opadanje važnosti religije u suvremenom društvu općenito, a tako i njezin sve manji utjecaj na politiku i državu.

Budući da se u Velikoj Britaniji od 19. stoljeća radi o ključnoj prekretnici u odnosima prema drugim crkvama, a od Drugog svjetskog rata o prekretnici prema različitim novim vjerskim pokretima i zalaganjem novih liberalnih stranaka za razvoj različitih religija pod jednakim uvjetima može se govoriti samo o simboličkoj ulozi državne crkve. Upravo iz tih razloga model državne crkve u Velikoj Britaniji ustupa mjesto multikulturalnom modelu odnosa između države i crkve, nadopunjenom sekulariziranim društvenim odnosima. U tako određenom britanskom društvu crkve ostvaruju različite utjecaje na kulturu mnogo više nego na politički život.⁶⁴

⁶³ Špehar, Hrvoje, Op. cit., str. 178.

⁶⁴ Ibid, str. 190.

7.OPĆA SINODA ENGLLESKE CRKVE

“Ključna prekretnica nastaje početkom 20. stoljeća kad se ovlast donošenja crkvenog zakonodavstva prenosi na Opću sinodu te je time model državne crkve pretrpio još jednu transformaciju.”⁶⁵

Utemeljena je dokumentom *Church of England Assembly Act* (Akt o Skupštini Engleske crkve) iz 1919. godine i označava najveću promjenu za unutarcrkvene odnose u Engleskoj crkvi. Od 1970. monarh sudjeluje u uvodnoj sjednici Sinode koja se održava svake pete godine nakon biskupskih izbora. Prvi put 2021. godine kraljica je propustila sjednicu, a umjesto nje je išao princ Edward.⁶⁶ Opća sinoda donosi zakonske odredbe za Englesku crkvu-*Measures* (Mjere, zakoni). Može donositi i kanonske zakone koji su uglavnom vezani za rad i djelovanje klera i oni ne podliježu parlamentarnom odobrenju. Umjesto njega podliježu kraljevom pristanku putem Lorda Kancelara, a prije toga mora biti provjereno da nisu u suprotnosti sa zakonima ili običajima Kraljevstva. Zadaća sinode financijskog tipa je potvrđivanje godišnjeg nadbiskupskog budžeta. Osim toga, zadatak joj je i pomno ispitivanje godišnjeg izvješća vijeća nadbiskupa i njegovog odbora za reviziju.⁶⁷ Razrješenje canterberyjskog i yorkškog nadbiskupa prati i razrješenje Opće sinode. Opća se sinoda sastoji od tri doma: Doma biskupa, Doma klera i Doma laika. Važnost koju je Opća sinoda dala laicima pokazuje i crkvenu transformaciju Engleske crkve koja je od 1919. godine sve više okrenuta različitim oblicima unutarcrkvene demokracije. Baš kao i Dom laika, Dom klera se bira demokratskim putem te svaki od ova dva doma broji oko 250 predstavnika. Demokratizacija crkvenih institucija ogleda se i u konsenzualnom obliku usvajanja pojedinih dokumenata o kojima na jednak način odlučuju sva tri doma. Ipak, Parlament je zadržao određene ovlasti nad odlukama Opće sinode. Naime, Parlament može odbaciti određene mjere (zakone) koje je usvojila Opća sinoda ali nema pravo mijenjati predloženi tekst. Jednako tako, Opća sinoda nema pravo podnositi zakone monarhu već je to isključivo pravo Parlamenta. Osnivanjem Opće sinode Velika Britanija je postala model državne crkve u kojem koegzistiraju različiti nivoi suradnje između države i crkve uz sve više proširenu demokratizaciju crkvenih

⁶⁵ Ibid, str. 133.-134.

⁶⁶ Torrance, David. Op. cit., str. 10.

⁶⁷ The Synod Team. Guide to the General Synod, London:Westminster Church house, 2015., str. 6.

institucija. Demokratizacija se očituje i u tome što je ovlast monarha ograničena samo na intervencije u kanonskom pravu koje su u suprotnosti s engleskim pravom.⁶⁸

Iako je Konvencija o ljudskim pravima integrirana u britanski pravni sustav te se sva vjerska pitanja u Velikoj Britaniji trebaju tumačiti u skladu s njom, tu postoji jedna važna iznimka. Naime, u pogledu onih odredbi koje je donijela Opća sinoda Engleske crkve, samo je Opća sinoda nadležna za njihove promjene. Time je zadržana autonomija legislative Opće sinode u unutarcrkvenim pitanjima, pogotovo u onim područjima koja se tiču kanonskog prava Engleske crkve.

8.ODNOS S OSTALIM CRKVAMA ZEMALJA UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

1707. godine je Aktom ujedinjenja spajanjem Kraljevine Engleske i Kraljevine Škotske stvoreno Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije, a 1800. godine je novim Aktom ujedinjenja stvoreno Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske. Današnje Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske sastavljeno je od četiri države. Engleske, Škotske, Walesa i Sjeverne Irske. Istovremeno s ujedinjenjem s Irskom kao državom, Engleska je crkva parlamentarnim odlukama stavljena u uniju s Irskom (anglikanskom) crkvom. Kasnije ta unija prestaje te englesko crkveno pravo prestaje biti važeće u Irskoj. Slično se dogodilo i s Walesom.

Početak 20. stoljeća tako su definirane pozicije različitih crkava u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske. Ključno obilježje je velika razlika između različitih crkava, veoma dezintegrirano crkveno vodstvo- velika samostalnost pojedinih crkava i njezin različiti tretman u svakoj od država. Što se tiče crkava nastalih engleskim crkvenim raskolom, ključna je krovna institucija Anglikanska zajednica (*Anglican Communion*) koja je međunarodna asocijacija nacionalnih i regionalnih anglikanskih crkava bez zajedničkog pravnog autoriteta što znači da svaka crkva uživa svoju punu autonomiju. Anglikanska zajednica je zajednica crkava koje su u zajedništvu s Engleskom crkvom kao “crkvom majkom”, a posebno s canterburyjskim nadbiskupom kao primasom. Iako dijele istu dogmatiku

⁶⁸ Špehar, Hrvoje. Op. cit., str. 134.

i crkveni nauk, razlikuju se u pojedinim pitanjima. Budući da je Engleska crkva (*Church of England*) središte Anglikanske zajednice, njezina povijest je usko vezana uz nastanak drugih crkava.

Poglavar engleske crkve je kralj, Engleska crkva je državna crkva, a na čelu je canterburyjski nadbiskup koji je ujedno i predsjednik Opće sinode Anglikanske crkve.

Katolička crkva u Velikoj Britaniji tek je u 19. stoljeću počela uživati određena vjerska prava; prvo je dopušteno otvaranje katoličkih škola i crkava, a kasnije i karitativnih ustanova. Katolička crkva u Velikoj Britaniji djeluje kao dobrovoljna asocijacija te ima jednak status kao i ostale nedržavne crkve. Odnosi Katoličke crkve i državnih vlasti u Velikoj Britaniji određeni su važnošću i brojnošću njezinih pripadnika te njenim utjecajem na društveni život. Uslijed svih promjena tijekom 19. stoljeća unutar britanske jurisprudencije počela se razvijati teorija vjerske slobode kao temeljnog načela *common lawa*.⁶⁹

Na području odnosa države i crkve u Velikoj Britaniji trenutno vlada vrlo šarolika slika. Radi se o miješanom modelu u kojem uz državnu crkvu postoje veoma različiti pravno-politički aranžmani priznavanja drugih crkava i vjerskih zajednica.

Za razliku od Engleske crkve, Škotska crkva nije pod državnim zakonodavstvom kada su posrijedi unutarcrkvena pitanja, država ne imenuje crkvenu hijerarhiju, njezini službenici ne sjede u Domu lordova Britanskog niti Škotskog parlamenta već je organizirana na način teritorijalne, nacionalne crkve koja je veoma neovisna o državi. Ipak, simbolična važnost leži u povezanosti s krunom budući da monarh sudjeluje u obredima Škotske crkve kada se nalazi u Škotskoj te može biti nazočan Općoj skupštini Škotske crkve. Na kraju, za državno-crkvene odnose u Velikoj Britaniji ključna je državna crkva Engleska Crkva, središnja crkva Anglikanske crkve.⁷⁰

⁶⁹ Ibid, str. 127.-128.

⁷⁰ Ibid, str. 127.-129.

9.PRAVNI STATUS CRKAVA I VJERSKIH ZAJEDNICA U VELIKOJ BRITANIJU

Na sve crkvene zajednice u Velikoj Britaniji (s izuzetkom Engleske i Škotske crkve) primjenjuje se opće pravo prema kojem su crkve definirane kao dobrovoljna udruženja i ne pridaje im se poseban pravni status.

Iako je u Engleskoj Engleska crkva zapravo državna crkva, različitim promjenama njezine uloge tijekom povijesnih perioda moguće je pratiti društveno-politički razvoj koji uvelike ne odgovara tradicionalnim shvaćanjima modela državne crkve. Engleska crkva je tijesno povezana s javnim vlastima, što se čita u zastupljenosti članova crkve u gornjem domu Parlamenta i različitim pitanjima oko izbora biskupa te dužnosti crkve u odnosu prema narodu. Naime, u teritorijalnom organizacijskom okviru Engleska crkva, odnosno njezini službenici zadužuju se za sve stanovnike određenog područja jer svi na njihovom području imaju pravo zatražiti njihove vjerske usluge. Ipak, ne postoji jedinstveni sustav konkordata ili ugovora koji bi na poseban način regulirao državno-crkvene odnose. Zato se može tvrditi da je odnos države i crkve u Engleskoj model državne crkve upravo zbog pravnog položaja kanonskog prava Engleske crkve koje predstavlja integralni dio engleskog prava.. Bilo bi veoma teško odrediti da je u Engleskoj na snazi model državne crkve samo s obzirom na tradiciju koja vlada u Britanskom parlamentu ili u odnosu prema položaju britanskog monarha. Sadržaj modela državne crkve mora podrazumijevati takav sustav nadležnosti prema kojem su za dio crkvenih pitanja nadležne državne vlasti, te su efektivno uključene u unutarcrkvena pitanja.

Status crkava i vjerskih zajednica u Velikoj Britaniji unutar pravno-političkog sustava nije bio u potpunosti uređen s obzirom na stanje nepisanog ustava. Budući da ne postoji pisani ustav, ne postoji niti ustavno pravo koje bi pokrivalo vjersku slobodu.⁷¹ Promjena je nastupila 1998. godine kada su u britanski pravni sustav integrirane odredbe Europske konvencije o ljudskim pravima. Značenje integriranja odredbi Europske konvencije o ljudskim pravima leži u mogućnostima koje se pružaju sudovima da odlučuju na temelju normativnih odredbi Konvencije. Zakonom *Human Rights Act* iz 1998. omogućeno je da se članak 9. Europske konvencije o ljudskim pravima, koji govori o vjerskoj slobodi, harmonizira s drugim britanskim zakonodavnim odredbama te da postane ključna odrednica britanskog političkog sustava koji ne posjeduje pisani ustav. Takav status Konvencije u britanskom pravnom sustavu

⁷¹ Ibid, str. 182.

omogućuje da se derogiraju one pravne odredbe koje bi bile suprotne članku 9., te se time redefinira onaj dio korpusa pravnog sustava koji se odnosi na crkveno-državna pitanja, kao i na pitanja koja se tiču vjerske slobode i različitih drugih prava koja proizlaze iz navedenog. Naime, europeizirajući pravni sustav, Velika Britanija sve više postaje dio zajedničkog europskog modela, koji se može definirati *eurolaičnošću*. *Eurolaičnost* kao poseban model koji promoviraju različite europske institucije, kao i europski sudovi u područjima koja su vezana za pitanja vjerske slobode, označava takav odnos između crkve i države koji garantira osobnu slobodu izbora ili neizbora vjeroispovijesti, te jedinstvenu javnu sferu koja ne smije biti privatizirana privilegiranjem bilo koje od konfesija ili svjetonazora. U britanskom slučaju to znači da se, iako je još uvijek na snazi model državne crkve, teži novom društveno-političkom odnosu prema crkvama i vjerskim zajednicama.⁷²

Pojam crkve kao javnopravne institucije u britanskom pravnom sustavu nema nikakvog smisla jer ne postoji niti jedna odredba koja bi bilo kojoj crkvi ili vjerskoj zajednici dodjeljivala javnopravni status. Iako su određene kao dobrovoljna udruženja i nisu dio javnog prava, registracija crkava nije potpuno slobodna. Naime, u slučajevima registracije Scijentološke crkve i nekih drugih humanističkih udruženja *Court of Appeal* je odlučio da ne zadovoljavaju nužne uvjete da bi bili registrirani kao crkve. U obrazloženju stoji kako je za crkvu nužno da “okupljeni žele častiti Boga ili vrhovno biće ili božanstvo”. Ta presuda pokazuje kako je, unatoč slobodnom definiranju vjerskih zajednica kao slobodnih udruženja, ipak zadržana praksa da se različitim crkvama i vjerskim zajednicama ne priznaje jednak status pri registraciji. Iako se može činiti da je formalna procedura registracije manje važan javnopravni postupak, on može dovesti do većih političkih posljedica. Naime, u društvima koja su obilježena različitim kulturnim identitetima, različitim imigrantskim kulturama i višestrukim vjerskim identitetima veoma je osjetljivo postaviti oštre standarde koji omogućavaju registraciju vjerskih zajednica.⁷³

Za razliku od modela odvojenosti crkve i države gdje su državna i crkvena pitanja odvojena i uređena na razini različitih vrsta ugovora, kod modela državne crkve radi se o dijelom povezanoj nadležnosti državnih i crkvenih vlasti u pojedinim pitanjima, iako se ne može govoriti o cezaropapizmu kao krajnjoj monističkoj slici odnosa države i crkve. Cezaropapizam radikalno označava podložnost crkvene vlasti carskoj, a u širem smislu, svako objedinjavanje svjetovne i duhovne vlasti u osobi državnog poglavara. Ipak, valja naglasiti

⁷² Ibid, str. 183.

⁷³ Ibid.

kako je u demokratskim društvima važna razlika između modela državne crkve i cezaropapističkih tendencija koje su postojale kroz povijest jer u takvim uređenjima nije bilo govora o demokraciji, pluralizmu, vjerskoj toleranciji i sličnim vrijednostima. Pravno-politička povijest pokazuje ključnu karakteristiku razvoja engleskog modela odnosa države i crkve. Veliku većinu zakona koja se odnosi na crkvena pitanja od 16. do početka 20. stoljeća donio je Parlament te je stoga njegova ingerencija nad crkvenim pitanjima bila izrazito značajna.⁷⁴

10. USTAVNI POLOŽAJ KRALJA U SUVREMENOJ PRAVNOJ I POLITIČKOJ TEORIJI I PRAKSI

U današnje vrijeme monarh i njegova uža obitelj obavljaju različite službene, ceremonijalne i diplomatske dužnosti. On je zadužen za dodjelu plemićkih naslova, časti i odličja. Izdaje akreditive visokim komesarima i veleposlanicima te prima diplomatske predstavnike drugih zemalja. Posjeduje prerogativ milosti koji podrazumijeva njegovu ovlast pomilovanja osuđenika, njihovo oslobođenje od kazne ili smanjenje iste. Smatra se da monarh ne može griješiti (*can do no wrong*), a to znači da ima imunitet od kaznenog progona. Suvremene dužnosti britanskog monarha ustvari su dodjeljivanje odličja, imenovanje predsjednika Vlade i obavljanje dužnosti vrhovnog zapovjednika britanskih oružanih snaga. Monarh je po britanskom nepisanom ustavu šef države, a nosi naslov “*Njegovo/Njezino veličanstvo*”. “*Bože, čuvaj Kralja*” (“*God, save the King*”) je britanska državna himna, a lik monarha uobičajen je na novcu i poštanskim markama.

Monarh je odgovoran za postavljanje novog predsjednika vlade koji postavlja sve druge ministre i može ih smijeniti, pa na taj način ostvaruje moć sastavljanja i nadziranja vlade. Monarh za predsjednika vlade postavlja onu osobu koja uživa povjerenje Doma komuna, a to je obično vođa stranke koja raspolaže većinom glasova u tom Domu. Predsjednik vlade preuzima dužnost kada posjeti monarha u privatnoj audijenciji i nakon ceremonije “*ljubljenja ruku*” počinje njegov mandat bez ikakve druge isprave ili formalnosti. Jednom tjedno monarh prima predsjednika vlade u audijenciju i kako bi se očuvala apsolutna povjerljivost, tom sastanku ne prisustvuje nitko drugi i ne postoje zapisnici s tih sastanaka. Monarh može

⁷⁴ Ibid, str. 132.-133.

premijeru iznijeti svoje prijedloge i mišljenja ali na kraju mora prihvatiti odluke premijera jer se radi o ustavnoj monarhiji gdje on uživa podršku Doma komuna.

Monarh predstavlja “izvor počasti” jer su sve časti i odličja u Ujedinjenom Kraljevstvu formalno ustanovljeni od Krune. Ona stvara sve plemićke naslove, imenuje članove viteških redova, dodjeljuje viteški status i druga odličja. Iako se plemićki naslovi i većina drugih odličja danas dodjeljuju na prijedlog predsjednika vlade, one najprestižnije naslove i odličja dodjeljuje sam monarh na vlastitu inicijativu.⁷⁵

Britanska monarhija je ustavna i stoga je položaj monarha u odnosu na politiku neutralan. Iako u teoriji monarh putem *kraljevskog prerogativa* još uvijek posjeduje vrhovnu izvršnu vlast, on istu izvršava samo u skladu sa zakonima izglasanim u Parlamentu i ograničenjima koja nameću ustavne konvencije i presedani.

Monarhove ovlasti danas s obzirom na trodiobu vlasti:

1. zakonodavnu vlast vrši “Kralj u parlamentu”- monarh proglašava zakone usvojene u Parlamentu, prijedlog zakona usvojen u oba doma mora dobiti kraljev pristanak da bi mogao postati zakon; kralj ima mogućnost stavljanja veta na izglasani zakon ali to u praksi ne čini; posljednji je put to učinila kraljica Ana 1707. godine,
2. izvršnu vlast posjeduje Vlada Njegovog veličanstva koja se sastoji od ministara, prvenstveno predsjednika vlade (*Prime minister*) i kabineta. Ta njegova izvršna vlast je zapravo vrlo skućena, monarh je odgovoran za izbor novog premijera, a izvršnu vlast izvršava samo u skladu s politikom Vlade i uz ograničenja koja nameću ustavne konvencije i presedani,
3. sudsku vlast vrši pravosuđe, ustavno i zakonski neovisno o vladi; monarh ne sudjeluje u radu sudova ali pravosuđe djeluje u ime monarha, on se smatra izvorom pravde.

Monarh teoretski može samoinicijativno smijeniti predsjednika vlade ali u praksi premijerov mandat završava ako on bude pobijeden na izborima, podnese ostavku ili umre. Vilim IV. posljednji je kralj koji je smijenio premijera još davne 1834. godine, lorda Melbourn.⁷⁶

⁷⁵ <https://www.royal.uk/> (pristupljeno dana 16. studenog 2022.)

⁷⁶ Mary Durkin, Oonagh Gay. *The Royal Prerogative*, House of Commons Library, prosinac 2005., <https://web.archive.org/web/20080625170825/http://www.parliament.uk/commons/lib/research/notes/snpc-03861.pdf> (19.9.2022.)

Britanski monarh je i u današnje vrijeme vrhovni poglavar državne Engleske Crkve. Monarh formalno postavlja biskupe i nadbiskupe, no to čini na preporuku premijera koji odabire jedno ime s liste mogućih kandidata koji priprema crkveno povjerenstvo.

Duhovni vođa Engleske crkve je canterburyjski nadbiskup koji je ujedno i vođa svjetske Anglikanske zajednice. Monarh u poslovima svoje Crkve danas ima samo nominalnu i ceremonijalnu ulogu. Monarh polaže zakletvu da će čuvati i podržavati Crkvu Škotske ali ne igra nikakvu ulogu u upravljanju njome. U Irskoj i Velškoj Crkvi britanski monarh nema nikakvu formalnu ulogu.

Što se tiče nasljeđivanja prijestolja, nakon smrti monarha, prijestolonasljednik odmah i automatski stupa na prijestolje što javnosti objavljuje Prijestolno vijeće koje se sastaje u palači svetog Jamesa. Odatle izraz "Kralj je mrtav, živio Kralj!". Krunidba nije uvjet da bi monarh počeo zakonito vladati i stoga se ona obično održava nekoliko mjeseci nakon stupanja na prijestolje novog monarha i nakon završetka perioda žalovanja za prošlim. Nakon stupanja na prijestolje, monarh vlada do svoje smrti. Ako poželi svojevrijedno odstupiti s prijestolja (abdicirati), abdikacija mora biti potvrđena u parlamentu Zakonom o objavi abdikacije. Kod nasljeđivanja britanskog prijestolja trenutno se primjenjuje načelo muške primogeniture po kojem sinovi u nasljeđivanju imaju prednost u odnosu na kćeri, a starija djeca prednost u odnosu na mlađu djecu istog spola. Međutim, 2011. godine je britanski premijer David Cameron na sastanku šefova vlada Commonwealtha u Perthu objavio ukidanje pravila o prednosti muških potomaka nad ženskima. Još je jedno striktno ograničenje prisutno kod nasljeđivanja britanske krune, a to je ono da samo osobe protestantske vjeroispovijesti mogu naslijediti istu. Njime je zabranjeno rimokatolicima stupanje na prijestolje, a ono vuče porijeklo iz nepovjerenja koje su Englezi gajili prema katoličanstvu kroz povijest. Unatoč toj zabrani, monarh ipak smije sklopiti brak s osobom rimokatoličke ispovijesti i njihovi zakoniti potomci nisu izuzeti od nasljeđivanja krune.⁷⁷

Položaj monarha danas se prvenstveno očituje kroz tradiciju i ceremonijal i takva njegova obilježja prevladavaju. Ipak može doći do određene situacije (makar zasada samo u teoretskim razmatranjima) kada bi kralj dobio stvarnu političku moć.

U jednoj od novijih ustavnopravnih i politoloških studija o britanskoj Kruni, razmatralo se o potencijalnim situacijama kada bi kralj mogao zaigrati važnu političku ulogu. To bi bilo

⁷⁷ <https://www.royal.uk/> (pristupljeno dana 16. studenog 2022.)

moгуće u slučaju formiranja tzv. *Hung parlamenta* (saziv parlamenta nakon održanih izbora u kojem niti jedna od stranaka u britanskom dvostranačkom sustavu nema dovoljan broj mandata kako bi samostalno formirala vladu pa stranka koja ima veći broj mandata u odnosu na ostale treba formirati manjinsku vladu) kada bi se monarha dovelo u dilemu koga postaviti za budućeg premijera o čemu još ne postoji jasna ustavna konvencija ili odbijanja vlade da monarhu podnese ostavku ili da vlada odbije monarhu njegov zakonodavni veto. Primjer za posljednji potencijalni slučaj je mogućnost da vlada kroz parlament “progura” prijedlog zakona koji je u suprotnosti s demokratskim temeljima ustava te da ga kralj ne potvrdi ispunjavajući svoju ulogu posljednjeg zaštitnika ustava.

Iako se britanske vlade još nisu ponašale na ustavno neprihvatljiv način koji bi izazvao primjenu kraljevskih “pridržanih ovlasti”, u krajnje složenim političkim okolnostima kraljeve diskrecijske ovlasti postale bi predmetom interesa političara radi rješavanja političkih pitanja. U praksi parlament odlučuje tko će biti premijer i ova odluka britanskog monarha je samo formalnog karaktera. Stvarni je izbor premijera monarh posljednji put imao 1963. godine.⁷⁸

10.1. Kraljevski prerogativ

Kraljevski prerogativ podrazumijeva neke od izvršnih ovlasti vlade koje formalno pripadaju monarhu. On svoje prerogative koristi samo na preporuku ministara. Obuhvaća širok spektar ovlasti koje se mogu rabiti bez odobrenja Parlamenta. Prema jednom parlamentarnom izvješću “Kruna ne može uvoditi nove prerogativne ovlasti”, a parlament može oboriti svaku postojeću prerogativnu ovlast usvajanjem odgovarajuće zakonske regulative. Kraljevski prerogativ uključuje ovlast monarha postavljati i smjenjivati ministre, izdavati putovnice, objavljivati rat, upravljati državnom upravom, sklapati mir, zapovijedati oružanim snagama, sklapati međudržavne ugovore, saveze i sporazume ali se takvim sporazumima ne može mijenjati unutarnje zakonodavstvo Ujedinjenog Kraljevstva jer je za to potrebno da parlament usvoji odgovarajući zakon.

U prerogative spada i ovlast sazivanja i prorogiranja parlamenta (suspenzija zasjedanja). Do prorogacije dolazi obično godinu dana od prvog zasjedanja i njome se to zasjedanje formalno završava. “Iako kralj legalno može raspustiti parlament kad god to on želi,

⁷⁸ Leo Akšamović, Samir Vrabec. Ustavno-politološke osnove o instituciji državnoga poglavara, Pravni vjesnik, br. 30, 2014., str. 196.-197.

njegovo ponašanje bi bilo neustavno, tj. suprotno konvenciji ako bi on to učinio bez ili protiv savjeta njegovih ministara, tj vlade.⁷⁹ Naime, već je preko stoljeća stara konvencija da monarh raspušta parlament samo ako mu to savjetuje vlada. Svake godine monarh saziva parlament na novo zasjedanje, a prilikom otvaranja parlamenta u dvorani Doma lordova čita govor u kojem iznosi zakonodavni program vlade.

Monarh postavlja i škotskog premijera na prijedlog Škotskog parlamenta te velškog na prijedlog Velške narodne skupštine.⁸⁰

11. KRALJ I COMMONWEALTH

Veza Monarhije i Commonwealtha proizlazi iz britanske imperijalističke povijesti. Gotovo sve zemlje od nekadašnjih zavisnih teritorija Britanskog Carstva postale su potpuno neovisne države ali su same izabrale biti dijelom jednakih članica Commonwealtha. Commonwealth je na dobrovoljnoj osnovi udruženje slobodnih i neovisnih država; nekadašnje imperijalističko državno uređenje koje je počivalo na dominaciji Velike Britanije i podređenosti njezinih kolonija, danas je zamijenjeno jednakošću i voljnom udruživanju.

Na Londonskoj konferenciji 1949. naslov “Head of Commonwealth” dodijeljeno je posebno kralju Georgeu VI. Nije mu dodijeljen kao naslov koji se nasljeđuje i u Londonskoj deklaraciji nije bilo indikacija da će nužno pripasti njegovim nasljednicima. Posebno je naglašeno da termin “Head of Commonwealth” ne podrazumijeva postojanje “nadržave” koja bi imala autoritet nad članicama Commonwealtha; “King is the symbol of the free association of its independent member nations and as such the Head of the Commonwealth”⁸¹. S obzirom na to, suveren ne vrši ustavne dužnosti u ulozi poglavara Commonwealtha koja je gotovo samo čisto simbolična. George VI. umro je u veljači 1952., manje od tri godine nakon donošenja Londonske deklaracije i mnogo prije nego je promišljeno o nasljednosti titule poglavara Commonwealtha. Po pristupanju Elizabete II. na prijestolje, Nehru, tadašnji premijer Indije

⁷⁹ Kurtović, Šefko. Moderni engleski ustav, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1970., br. 20, str. 304.

⁸⁰ Mary Durkin, Oonagh Gay. The Royal Prerogative, House of Commons Library, prosinac 2005., <https://web.archive.org/web/20080625170825/http://www.parliament.uk/commons/lib/research/notes/snpc-03861.pdf> (pristupljeno dana 19.9.2022.)

⁸¹ “Kralj je simbol slobodne zajednice njezinih nezavisnih članica i kao takav je poglavar Commonwealtha.”

poslao je Kraljici poruku dobrodošlice kao novom poglavaru Commonwealtha i ona je 6. prosinca 1952. godine formalno proglašena njegovim novim poglavarom. S obzirom na navedenu situaciju, Kraljica nije naslijedila navedeni naslov nego joj je dodijeljen zajedničkim pristankom zemalja Commonwealtha. Pretpostavlja se da će na sličan način Elizabetin nasljednik dobiti taj isti naslov.

Današnji Commonwealth ima pedeset i šest zemalja članica, gotovo trećinu svih svjetskih neovisnih država, a ukupna populacija je procijenjena na oko petsto milijuna ljudi. Članstvo je i dalje dostupno za svaku nezavisnu državu koja je nekada bila pod britanskom vlašću, čak štoviše za bilo koju nezavisnu državu, neovisno o njenoj prošlosti, ako na kandidaturu suglasnost daju postojeće članice. Mozambik je bila prva zemlja koja se pridružila Commonwealthu a da nikada nije bila pod britanskom Krunom niti je u njoj engleski službeni jezik. Za ovu zajednicu zemalja ne postoji zajednički ustav niti ikakva formalna pravila. David Lang piše: “Kraljica Elizabeta je faktor koji drži cijelu priču jedinstvenom... Pretpostavljam da je donekle zabrinjavajuće da je Njezina osobnost očigledno najvažniji čimbenik za sve nas u Commonwealthu. Ona čini unifikaciju.”

Samo u dvije prilike godišnje, Suveren se obraća narodu kao poglavar Commonwealtha, na Dan Commonwealtha i na Božić. Njegovi govori specifični su po tome što ih sam sastavlja, bez intervencije savjetnika iako se prije samog obraćanja daju na uvid britanskom premijeru. Kao poglavar Commonwealtha, suveren svake dvije godine prisustvuje sastanku poglavara zemalja članica i prima ih odvojeno na privatno saslušanje, a raspravljaju o postizanju najbolje suradnje. Postoje prilike kada Kralj, otvarajući raspravu u parlamentu u nekoj od prekomorskih zemalja, kao poglavar države čita Kraljev govor napisan od vlade naroda u zemlji u kojoj se nalazi. Kada je Kralj u posjetu zemlji nečlanici Commonwealtha, on je prvenstveno pozvan kao Kralj Ujedinjenog Kraljevstva.

Zanimljiv je položaj jedne od članica Commonwealtha, Australije, britanske kolonije za koju je britanski parlament 9. srpnja 1900. godine donio Ustav australskog saveza prema kojem je Australija parlamentarna monarhija u okviru Commonwealtha. Na čelu države je britanski kralj ali on ima male ovlasti i prije svega formalno-reprezentativne zadaće. Njegove funkcije na saveznoj razini obavlja generalni guverner kojeg britanski vladar imenuje na prijedlog savezne vlade, a na razini saveznih država koje čine Australiju, guvernere imenuju tamošnje vlade. Savezni parlament čine britanski monarh kojeg zamjenjuje generalni guverner, Zastupnički dom i Senat. Generalni guverner kao predstavnik monarha između ostalih ima

ovlasti izdavanja naloga, sudskih odluka i sazivanja općih izbora. Sve druge državnopravne veze s Ujedinjenim Kraljevstvom ukinute su Zakonom o Australiji iz 1986. godine. Taj je zakon oduzeo parlamentu u Londonu pravo izmjene australskog ustava koji se od stupanja na snagu navedenog zakona mogao mijenjati samo pomoću zakonom propisane referendumske procedure. Nakon smrti kraljice Elizabete II. sve se češće javlja pitanje izlaska Australije iz Commonwealtha jer je upravo Njezina osobnost bila kohezivna snaga koja je Australiju držala u tom savezu, a očigledno je da i sve više australskih državljana podržava uspostavu republike, a sve je manje onih koji žele da njihova zemlja ostane dio monarhije.⁸²

Uloga monarha u Commonwealthu je uglavnom simbolična i ceremonijalna ali Kralj ipak ima važnu ulogu u ohrabrivanju i upozoravanju svojih prekomorskih članica te ima pravo biti obaviješten, sudjelovati i biti prisutan na svim političkim i drugim zbivanjima u njima. Ta je njegova politička uloga ipak minorna jer on većinu svog vremena vladanja provodi u Ujedinjenom Kraljevstvu i ne posjećuje svoja prekomorska carstva dovoljno često da bi stvorio kontinuirani politički utjecaj.

Unatoč Njegovom naslovu i teoriji da je Kruna djeljiva i da Kralj ima potpuno jednaku ulogu u svim zemljama svog carstva, Commonwealtha, njegova je primarna uloga ipak biti Kraljem Ujedinjenog Kraljevstva.⁸³

⁸² <https://www.znanje.org/i/i29/09iv01/09iv0104/drzavno%20uredjenje.htm> (pristupljeno dana 15.studenog 2022.)

⁸³ Bogdanor, Vernon. Op. cit., str. 26.-73.

12.ZAKLJUČAK

Monarhija je oblik državnog uređenja u kojoj poglavar države-monarh/kralj na prijestolje u pravilu dolazi nasljednim putem, vlada doživotno ili do abdikacije (povlačenja) te je pravno i politički neodgovoran, a to podrazumijeva da po ustavnim načelima ne može biti osuđen niti mu se može suditi. Može mu biti suđeno u iznimnim situacijama kao što su prevrati, revolucije ili državni udari, a u tim slučajevima najčešće se ruši monarhija i prekida vladajuća dinastija, a na prijestolje dolazi nova. U prošlosti su monarhije najčešće bile apsolutne ili neograničene jer su sve funkcije države bile objedinjene u osobi kralja koji se volio samodefinirati izrekom “država, to sam ja”. Kasnije, s razvojem građanske demokracije monarhije se ukidaju i zamjenjuju ih republike kao prikladniji oblik uređenja, a ponegdje se monarhije zadržavaju kao ograničene, ustavne i parlamentarne. U njima je kralj zadržao svoja obilježja nasljednosti, doživotnog vladanja i neodgovornosti ali je izgubio ustavno-zakonodavnu moć i većim dijelom svoje izvršno-političke ovlasti.

Gledajući povijest Velike Britanije, čini se gotovo nevjerojatno da je kroz silna stoljeća, pa čak i u nemirnim vremenima zadržala svoj tradicionalni oblik monarhije i da ga čuva još i danas. Pogotovo iz perspektive male zemlje kršćanske tradicije čiju su sudbinu od davnina krojile razne sile koje su ju podvrgavale svojim različitim tipovima vlasti. U povijesti europskog kršćanskog svijeta jedinstven je slučaj da se jedan suveren proglasio poglavarom crkve svoje zemlje, okrenuvši leđa Papi na opće iznenađenje tadašnjih europskih kršćanskih sila i da još uvijek postojano stoji na njezinu čelu, još je uvijek njezin kohezijski element, faktor stabilnosti i oličenje odlučnosti i nepokorivosti. Nesumnjiv je i snažan utjecaj crkvenog plemstva, koje je zastupajući interese crkve u parlamentu zasigurno doprinijelo blagostanju, prosperitetu i jedinstvenosti Ujedinjenog Kraljevstva.

Tako je Velika Britanija, jedna od najstarijih građanskih demokracija kroz stoljeća zadržala svoj tradicionalni oblik monarhije iako danas ograničen ustavom i parlamentom, s monarhom na čelu države i svoje Anglikanske Crkve čije su funkcije danas sužene ali unatoč tome Njegovo veličanstvo još je uvijek snažno i zadivljujuće kroz svoju nepovredivost, nepogrešivost i veličanstvene ceremonijale.

Što se tiče povezanosti crkve s državom, ona je, kako vrijeme protječe, bila sve slabija zbog pojave sekularizacije koja je započela kao trend u doba prosvjetiteljstva, a nastavila se do današnjeg dana. Sve se više vode polemike oko prisutnosti vjerskih simbola u javnom životu, o ulozi religijskih nauka u obrazovnim institucijama koji se više ne nameću već ostavljaju na izbor pojedincu ali to su tek vanjski znakovi jednog dubokog i složenog političkog i društvenog procesa.

Smatram da Velika Britanija sve manje predstavlja model državne crkve, ne s aspekta utjecaja crkvenih institucija na državne i obratno, već i iz razloga što se sekularizacija odvija u kolektivnoj svijesti britanskog društva, ne samo zbog multikulturalnosti i velike vjerske raznolikosti, nego zbog sve većeg udaljavanja od tradicionalnih vrijednosti kojima nas religija uči i zaboravljanja vjerskih istina na kojima se one temelje. Pojavom liberalnih političkih struja društvo sve više prihvaća ideje shvaćanja i življenja modernog doba koje se uvelike kose s temeljnim religijskim uvjerenjima na kojima je religiozno društvo počivalo.

Iz navedenog zaključujem da se sekularizacija ne događa među institucijama jer su one državne i crkvene još uvijek isprepletene i Engleska se crkva još uvijek naziva državnom, već u svakom pojedincu koji se naziva vjernikom, a sve manje vjeruje, u društvu u kojem crkva ima sve manju ulogu i ljudi su sve hladniji i otuđeniji od vjere i vjerskih dužnosti. Uzrok sekularizacije je u ljudima, u svakom čovjeku pojedinačno, a nju prati sekularizacija kao društveni pokret nikla iz kolektivnog udaljavanja od života prema Božjim pravilima.

13.LITERATURA

Leo Akšamović, Samir Vrabec, *Ustavno-politološke osnove o instituciji državnog poglavara*, Pravni vjesnik, br. 30, 2014.

Bertoša, Slaven, *Svjetska povijest modernog doba*, Zagreb: Profil international, 2004.

Bleicken, Jochen, *Povijest svijeta*, drugi dio, Split: Marjan tisak, 2005.

Bogdanor, Vernon, *The Monarchy and the Constitution*, Oxford: Clarendon press, 1995.

Durkin, Mary, Oonagh Gay, *The Royal Prerogative*, London: House of Commons Library, prosinac 2005.

Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, Zagreb: Novi liber, 2006.

Jedin, Hubert, *Velika povijest crkve*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001.

Jedin Hubert, Repgen, Konrad, *Velika povijest crkve*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2019.

Jenkins, Simon, *Kratka povijest Engleske*, Zagreb: Irma & Irma, 2019.

Kurtović, Šefko, *Moderni engleski ustav*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 20, 1970.

Kurtović, Šefko, *Opća povijest prava i države*, I. knjiga, Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 1995.

Maurois, Andre, *Povijest engleske politike*, Zagreb: Stih, 2007.

Picq, Jean, *Politika i religija*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Zagreb, 2017.

Pirenne, Henri, *Povijest Europe*, Split, Marjan tisak, 2005.

Prce, Ana, *Papin primat*, Split: Katolički bogoslovni fakultet, 2021.

Špehar, Hrvoje, *Historijski razvoj odnosa crkve i države u Velikoj Britaniji*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2010.

Špehar, Hrvoje, *Laičnost u Europi*, Zagreb: Politička kultura, 2013.

The Synod Team, *Guide to the General Synod*, Westminster Church house, 2015.

Torrance, David, *The relationship between church and state in the United Kingdom*, London: House of Commons Library, 2022.

Van Doren, Charles, *Povijest znanja*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2005.

Van Loon, Hendrik Willem, *Povijest čovječanstva*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2003.

Visković, Nikola, *Teorija države i prava*, Zagreb: Birotehnika Centar za dopisno obrazovanje, 2006.

Weir, Alison, *Šest žena Henrika VIII.*, Zagreb: Mozaik knjiga, 2014.

<https://web.archive.org/web/20080625170825/http://www.parliament.uk/commons/lib/research/notes/snpc-03861.pdf> (pristupljeno dana 19. rujna 2022.)

<https://www.britannica.com/topic/House-of-Lords> (pristupljeno dana 16. studenog 2022.)

<https://www.royal.uk/> (pristupljeno dana 16. studenog 2022.)

<https://www.znanje.org/i/29/09iv0104/drzavno%20uredjenje.htm> (pristupljeno dana 15. studenog 2022.)